

BORBE 11. KORPUSA U LJETO 1944. GODINE

Borbe 35. divizije u Lici u toku jula

Poslije uspješnih obrambenih bojeva u Lici tokom juna, kao i uspješnih napadnih bojeva u Hrvatskom primorju, Gorskom kotaru i na karlovačkom sektoru, Stab 11. korpusa odlučio je da pojačanim ofanzivnim djelstvima proširi slobodni teritorij u sva tri područja — Lici, Gorskom kotaru i Istri. Osnovni zadatak ojačane 35. divizije bio je da dijelove 4. ustaškog zdruga na desnoj obali rijeke Like razbije i odbaci na lijevu obalu —u užu rejon Gospića. Dvije brigade 13. divizije trebalo je poslje borbi na karlovačkom sektoru da ponovno oslobode Vrbovsko, Delnice i Drežnicu, te da vrše jači pritisak na neprijateljeve snage u Hrvatskom primorju. Jedinice Operativnog štaba za Istru dobile su zadatak da se vrate u Istru i da ponovno stvore širi slobodni teritorij u unutrašnjosti Istre.

Prema Širokoj Kuli i Perušiću Stab 35. divizije orjentirao je glavnine 2. i 3. brigade, dok je 1. brigada bila sjeverno od Korenice, radi zaštite slobodnog teritorija oko Plitvičkih jezera, preko kojeg je održavana veza s jedinicama 4. korpusa i Glavnim štabom Hrvatske.

I pored poraza na Ljubovu, 1. jula, neprijatelj nije odustao od namjere da ponovno upadne u Kravsko polje. Na to ga je podsticao pojačani noćni saobraćaj na partizanskoj aero-bazi, koji je s položaja oko Čanka mogao neposredno da osmatra i čuje. Radi pripreme novog napada, svakodnevno je izviđao položaje jedinica 11. korpusa oko Ljubova i na sektoru Prijeboja. Jedna satnija Doknadne (dopunske) bojne 4. ustaškog zdruga po-

kušala je 2. jula da iz Ivčevića Kose izbije na visove oko Kozjana. Ona je naišla na dijelove 2. brigade kod Tromede, koji su je napali, nanijeli joj gubitke i protjerali je prema Janjči. Istog dana vršeni su ispadi iz Ličkog Petrovog Sela prema Prijeboju, a iz Babinog Potoka prema Uvalici, ali je 1. brigada uspješno odbila te ispade.¹

Po naređenju Štaba 392. divizije, na jedinice 35. divizije izvršen je 4. jula napad snagama od oko 5 bataljona. Iz rejona Babin Potok, Vrhovine, Ramljani nastupao je njemački bataljon »Krüger« pravcem Babin Potok — Turjanski — M. Čanak, 19. ustaška bojna pravcem Vrhovine — Medeni dolac — Čanak i 34, 31. i 32. ustaška bojna iz rejona Perušić— široka Kula prema Kuzmanovači i Crnom vrhu.² Neprijatelj je pretpostavljao da je glavnina 35. divizije (2. i 3. brigade) u rejonu Kozjana, Kuzmanovače i Crnog vrha, te da će je tim koncentriranim napadom razbiti i odbaciti dalje od ceste Gospić — Otočac prema Korenici, i otvoriti svojim snagama preko Bunića ulaz u Krbavsko polje.

Pošto je 1. brigada uoči ovog napada imala glavninu snaga na sektoru Prijeboja, neprijateljevim kolonama koje su sa sjeverozapada nastupale nije pružen jači otpor, pa su one do podne izbile u Turjanski i Čanak i tu se zaustavile, očekujući razvoj situacije oko Ljubova. Na položajima između Ljubova i Široke Kule dva bataljana 2. brigade i jedan bataljon 3. brigade sačekali su 31. i 32. ustašku bojnu, zaustavili ih i protunapadom natjerali na brzo povlačenje prema Širokoj Kuli. Zbog tog neuspjeha neprijatelj je već oko podne odlučio da prekine započeti »pothvat« i da sve snage povuče u polazne baze.

Zbog ispada koje je neprijatelj iz Babinog Potoka i Ličkog Petrovog Sela sve češće vršio prema Plitvičkim jezerima i time ometao vezu između Korduna i Like, Glavni štab Hrvatske naredio je Stabu 7. divizije (koja je tada dio svojih snaga imala na Kordunu, pošto je 8. divizija bila u Zumberku) i Štabu 35. divizije da svaka

¹ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 107.

² A VII, k. 58, br. reg. 7/1.

sa po jednom brigadom napadne ustaške jedinice u Vagancu i Ličkom Petrovom Selu, unište ih ili odbace iz tih mjesta i s okolnih položaja, kako bi prestale s iznenadnim ispadima prema Poljanku, Plitvičkim jezerima i Prijeboju.

U Ličkom Petrovom Selu, Vagancu i Izačiću bila je raspoređena 8. bojna 3. ustaškog zdruga, ojačana jednom baterijom njemačke 373. divizije. Prva brigada napala je noću 3/4. jula dio te bojne (oko 300 ustaša) u Ličkom Petrovom Selu i okolnim položajima sa svoja dva bataljona, pratećom i izviđačkom četom. Jedan bataljon napadao je sa zapada na središte mjesta, a jedan preko Celopeka (k. 528) na kome je neprijatelj bio utvrđen. Pošto je još noću zauzet na juriš Čelopek, neprijatelj je prinuđen na povlačenje iz sela prema Izačiću. Na kosi Jasen, zapadno od Izačić-Grada, pošto je dobio pojačanje, neprijatelj je zadržao napredovanje 1. brigade, a zatim prešao u protunapad, ali nije uspeo da povрати položaje u Ličkom Petrovom Selu. Za to vrijeme napad 4. brigade 7. divizije na Vaganac nije se odvijao povoljno, pa je štab te brigade predvečer prekinuo napad i povukao bataljone preko rijeke Korane. Štab 1. brigade ostavio je dio jednog bataljona na položajima oko Ličkog Petrovog Sela, a ostale snage 4. jula uvečer povukao u Prijeboj na odmor.³

Poslije borbi vođenih 4. jula oko Ljubova i Ličkog Petrovog Sela, u cijeloj Lici nekoliko dana nije bilo većih akcija ni sa jedne strane. Koristeći se povoljnom taktičkom situacijom, Štab 11. korpusa odlučio je da sa 35. divizijom, uz podršku korpusnog artiljerijskog divizionu (napadne neprijateljeva uporišta sjeverno od Gospića, ovladavanjem rejonom Perušića, presječe vezu između ustaške operativne grupe »Velebit« iu rejonu Gospića i njemačke 392. divizije u Gackom polju. Glavni štab Hrvatske zamoljen je da toj akciji osigura podršku savezničke avijacije. S obzirom na dobro stanje u jedinicama, zamisao je bila ostvarljiva, ali pod pretpostavkom da se spriječi jača intervencija jedinica 392. divizije

³ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 16, 43 i 123.

iz rejonu Vrhovina prema Perušiću. Zato je Štab 11. korpusa predložio Glavnom štabu Hrvatske da se osigura angažiranje jedne brigade 7. divizije 4. korpusa oko Plitvičkih jezera, kao i da se na slabo obezbjeđeni južni dio Like privremeno uputi jedna brigada 8. korpusa iz sjeverne Dalmacije. Za početak akcije predviđen je 10. jul. Glavni štab Hrvatske je 8. jula odgovorio depešom da se slaže s projektiranom akcijom, ali da se na sektor Plitvičkih jezera do predviđenog vremena ne može uputiti tražena brigada 7. divizije, dok će u južni dio Like biti upućena jedna divizija 8. korpusa.⁴ Ostalo je, dakle, da se napad na sektor Gospić — Perušić ili odloži, dok se ne osiguraju snage za obezbjeđenje od intervencije sa sjevera, ili da se u akciju uđe bez tog obezbjeđenja. Izabrano je ovo drugo, a za početak napada određen je 9. jul. To je bilo presudno za dalji razvoj borbi u Lici do polovine jula.

Na liniji Lički Osik — Široka Kula — Perušić — Janjče nalazile su se 8. jula ove neprijateljeve jedinice: dijelovi 3. bojne 3. posadnog zdruga držali su Lički Osik i Zubar (k. 701), u Širokoj Kuli i oko nje bili su 31. i 32. ustaška bojna, istočno od Perušića na liniji M. Čardak (k. 696) — V. Čardak (k. 698) — Lipova glava (k. 671) bila je 34. ustaška bojna, duž ceste Perušić — Lešće Doknadna (dopunska) bojna 4. ustaškog zdruga ojačana ustaškom milicijom, i južno od Gospića 1. bojna 3. posadnog zdruga u Ribniku i Bilaju.

U Gospiću je, u rezervi Operativnog štaba »Velebit«, bila 35. ustaška bojna, dio 3. bojne 3. posadnog zdruga, tenkovska četa, artiljerija i druge pomoćne jedinice.

Štab 35. divizije izvršio je do 8. jula sve pripreme za napad. Preko glavnog štaba Hrvatske bila je obezbjeđena i podrška savezničke avijacije. Sa štabovima jedinica pretresen je 8. jula plan napada, pa je pisana zapovest izdata tek 8. jula uvečer. Plan akcije bio je ovakav: 1. brigada (bez 1. bataljona) napada 34. ustašku bojnu na položajima Vrščić, M. i V. Čardak, polazeći od Podboišnog selišta i Gostovače; 2. brigada napada

⁴¹Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 23.

jednim bataljonom neprijatelja na položaju Sv. Trojica, a s ostalim snagama na Karauli (k. 773) i Gradini (k. 912), polazeći sa Tepšanovca (k. 852); 3. brigada napada jednim bataljonom Gradinu (k. 912) s jugoistoka, a s ostalim snagama k. 759 (južno od Čukovca) i Zubar (k. 701), a jedan bataljon zadržava u rezervi; dva bataljona Zadarskog NOP odreda (koje je Stab 19. divizije po naređenju Štaba 8. korpusa uputio preko Velebita kao pojačanje 11. korpusu za ovu akciju) polazeći iz Počitelja napadaju 1. bojnu 3. posadnog zdruga u Ribniku i Bilaju; Artiljerijski divizion iz rejonu Senokosa podržava napad na Široku Kulu; inženjerijski bataljon 11. korpusa vrši zapriječavanje na cesti Perušić — Janjče i Gospić — Ribnik; za obezbjeđenje desnog boka ovog borbenog poretka od intervencije iz Ramljana, Vrhovina i Babinog Potoka, postavljen je jedan bataljon 1. brigade u rejonu Dumana (između Ramljana i Čanka); na Homoljački klanac postavljena je samo jedna terenska četa, a na sektor Prijeboja stigli su, ipak, 9. jula dijelovi 4. brigade 7. divizije.⁵

Lički NOP odred ostao je s jednim bataljonom prema komunikaciji Bihać — Donji Lapac — Srb, a s drugima je zatvarao pravac Gračac — Lovinac. Štab 35. divizije imao je komandno mjesto na Čardaku (k. 942), zapadno od Ljubova i divizijsko previjalište u Buniću. Početak napada određen je za 9. jul u 7 sati, a početak djeljstva avijacije predviđen je za 9,15 sati.

Ideja manevra bila je: u prvom naletu, prije početka djeljstva avijacije, odbaciti neprijateljeve snage s istaknutih položaja u Perušić. Široku Kulu i Lički Osik, a zatim koristeći se djeljstvom avijacije, osloboditi ta mjesta i izbiti na rijeku Liku, poslije čega bi se izvršila pregrupacija jedinica prije produženja djeljstava prema Gospiću i Gackom polju.

Napad je počeo po planu i uspješno se odvijao na cijeloj liniji od Vrščića (4 km sjeverno od Perušića) do Zubara (3 km južno od Ličkog Osika), tj. na 15 km

⁴¹ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 113.

fronta, na kojem je bilo oko 20 utvrđenih i topografski jakih položaja. Prvi veći uspjeh postignut je na spoju 2. i 3. brigade, razbijanjem satnije 31. ustaške bojne, na Karauli (k. 773), koja dominira Širokom Kulom. Već u prvom naletu borci 3. brigade zauzeli su dobro utvrđeni Zubar (k. 701), s kojeg je razbijena četa 3. bojne 3. posadnog zdruga odbačena u Budak. Do 9,30 sati 1. brigada zauzela je prvu liniju položaja 34. ustaške bojne i potisnula je u Konjsko Brdo i na Lipovu glavicu. Poslije prvog naleta i uspjeha jedinica 35. divizije, dok su se prateća oruđa premještala na nove položaje, neprijatelj je prikupio dio snaga 34. i 32. ustaške bojne na Lipovoj glavici i s njima u 10 sati krenuo u protunapad u pravcu Podova, nastojeći tako da ugrozi leđa 2. brigadi. Jedan bataljon 1. brigade i jedan bataljon 2. brigade bočnim napadom zaustavili su taj prodor kod Svete Trojice, a zatim odbacili uklinjene snage na Lipovu glavicu. U drugom naletu, koji je počeo nešto prije 11 sati, 1. brigada zauzela je Konjsko Brdo i Lipovu glavicu otkud je neprijatelj odbačen u Perušić i na Ravni vrh (k. 748), a 2. i 3. brigada ovladale su Širokom Kulom i odbacile neprijatelja u Lički Osik. Nešto poslije podne neprijatelj je pokušao da se protunapadom s Ravnog vrha ponovno uklini između 1. i 2. brigade. On je uspio da povrati Lipovu glavicu, ali je protunapadom dijelova 1. brigade ponovno zbačen s tog položaja i natjeran na brzo povlačenje preko Ravnog vrha na Marinu glavicu (k. 775) iznad Perušića.⁶

Bataljoni Zadarskog NOP odreda prešli su u napad nešto poslije 9 sati, pa su oko podne ovladali Ribnikom i napredovali prema Bilaju, ali se nisu uspjeli približiti jako utvrđenim bilajskim glavicama, jer je 1. bojna 3. posadnog zdruga uspjela organizirati obranu u rejonu željezničke stanice Bilaj — Ribnik.

Poslije podne brigade su pregrupirale svoje snage i pripremale se da uvečer i noću produže napad. Najistaknutiji neprijateljev položaj bio je na Ravnom vrhu i Mariinoj glavici, gdje se branila 31. ustaška bojna. Na

⁶ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 84 i knj. 31, dok. br. 115.

nju je u 18 sati napala 2. brigada, podržana korpusnom artiljerijom. Za nepun sat borbe ustaška bojna bila je zbačena s taktički vrlo važne Marine glavice i natjerana na neuredno povlačenje na visove iznad Mušaluka. Taj uspjeh 2. brigade znatno je olakšao 1. brigadi da uvečer ovlada Perušićem i odbaci 34. ustašku bojnu na liniju Grabovača (k. 772), Vučjak (k. 747). Tada nije od jedinica 35. divizije iskorištena prilika da se razbijena 31. ustaška bojna goni preko Antonića vrha (k. 745), te da se izbijanjem u Mušaluk temeljito naruši cio neprijateljev sistem obrane, uz desnu obalu rijeke Like, pa je to omogućilo 32. ustaškoj bojni da do noćnog napada dobro organizira obranu rejonu Ličkog Osika.

Saveznička avijacija dještovala je skoro cijelog dana u rejonu Gospić — Lički Osik — Perušić, utičući na slabljenje upornosti neprijateljeve obrane. Neposredno taktičko sadejstvo s jedinicama koje su napadale nije bilo ostvareno zato što one nisu bile obučene za takvu saradnju, niti su postojali oficiri za vezu s avijacijom, a i meteorološke prilike nisu bile povoljne (zbog kiše).

Pre ponoći dva bataljona 3. brigade napala su utvrđenu i ojačanu 32. ustašku bojnu u Ličkom Osiku, polazeći iz Cukovca i Rujnica. Zbog lošeg vremena, slabih veza među jedinicama i nedovoljnog sadjejtva, napad se nije odvijao uspješno. Neprijatelj je oko ponoći uveo u borbu 35. ustašku bojnu koja je, kao rezerva, bila prikupljena u Budaku. Ona je uspjela da preko Keserovca prodre do Zubara, pa su se bataljoni 3. brigade morali povući od Ličkog Osika da bi odbacili neprijatelja sa Zubara i posjeli položaje s kojih su krenuli u napad.

Stab 11. korpusa bio je svjestan toga da su mu snage oko Gospića slabo obezbjeđene od intervencije neprijatelja sa sjevera i da će sigurno uslijediti pokret neprijateljevih snaga iz rejonu Vrhovina prema Kravskom polju. Zato je, ne čekajući na pojavu neprijatelja s tog pravca, odlučio 9. jula uvečer da noću uputi cijelu 1. brigadu 35. divizije iz rejonu Perušića prema Janjci i Lešću, da bi prijetnjom upada u Gacko polje vezivala za taj sektor neprijateljeve snage oko Vrhovina. Prva

brigada napustila je poslije ponoći Perušić i 10. jula u 7 sati napala Doknadnu bojnu 4. ustaškog združenja oko željezničke stanice i u selu Janjče. Neprijatelj je brzo zbačen s položaja a zatim gonjen prema željezničkoj stanici Lešće i Ramljani. I nova linija otpora sjeverno od Potkorena brzo je savladana, pa je neprijatelj prije podne odbačen u Gacko polje, a brigada posjela liniju Turčin vrh (923) — Ogoreli grič (736) i ostala na njoj cijelog dana.

Prodor neprijatelja iz Gackog i Ličkog polja u Korenicu i Krbavu i njegovo odbacivanje nazad

Ustaška komanda »Velebit« u Gospiću opravdano je strahovala da će partizanske snage 10. jula produžiti napad na lički Osik, a zatim i neposredno ugroziti Gospić, pa je od Štaba 392. divizije zatražila pomoć, koju je odmah i dobila. Iz reiona Vrhovina krenule su ujutro 10. jula na jug tri kolone. U koloni koja je nastupala iz Crne Vlasti preko Turjanskog, Čanka i Gostovače prema Perušiću bili su: 1. bataljon 846. puka (zvan još i bataljon »Krüger«) i 19. ustaška bojna. Pošto na tom pravcu, sem jednog bataljona 1. brigade, u Dumanu nije bilo njihove 35. divizije, ova kolona se poslije kraće borbe probila prema Gostovači, odakle su prije podne 19. ustaška bojna i dio 1. bataljona 846. puka ušli u Perušić, dok je drugi dio 1. bataljona skrenuo u Bunić.

Motorizovani Izviđački odred 392. divizije, koji je tih dana upravo vraćen iz sjeverne Dalmacije preko Senja u sastav svoje divizije, upućen je iz Babinog Potoka prema Korenici.⁷ Otpor jedne teritorijalne čete na Homoljčevom klancu brzo je slomljen, pa se Izviđački odred, prije podne, spustio preko Pogledala u Korenicu, a poslije podne produžio bez otpora za Bunić, gdje se spojio s 1. bataljonom 846. puka.

Štab 11. korpusa, koji se nalazio u Bjelopolju, čim je saznao za prodor neprijateljeve motorizacije u Korenicu, naredio je Štabu 35. divizije da pregrupira snage,

⁴¹ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 23.

radi spriječavanja dubljeg prodora neprijatelja u Krbavsko polje. Na osnovu tog naređenja u toku popodneva 10. jula 2. brigada povučena je s položaja prema Perušiću i upućena na prostor zapadno od ceste Korenica — Bunić, sa zadatkom da napada neprijatelja koji je upao u Krbavsko polje, spriječavajući mu prodor iz Bunića prema Ljubovu, i da ometa saobraćaj na cesti Korenica — Bunić; 3. brigada, koja je prije podne odbila jake protunapade 35. ustaške bojne iz Bunića prema Zubaru i 32. ustaške bojne iz Ličkog Osika prema Širokoj Kuli, ostavila je dva bataljona na tim položajima, a dva je pomjerila na sjever od Široke Kule, sa zadatkom da spriječe proboj 19. i 34. ustaške bojne iz Perušića na Ljubovo; 1. brigada trebalo je da se iz Ramljana prebaci u Turjanski i Homoljac da bi neprijatelju presjekla vezu između Babinog Potoka i Korenice.

Poslije pregrupacije 35. divizije neprijatelj je 10. jula uvečer, upotrebivši 32, 34. i 35. ustašku bojnu, zauzeo Široku Kulu, a 31. ustaška bojna upućena je iz Perušića u Janjče, da bi uspostavila vezu s Doknadnom bojnom i osiguravala cestu Perušić — Lešće. Pošto je prodorom sa sjevera postigao prvi cilj — rasterećenje pritiska prema Gospiću, neprijatelj je noću 10/11. jula izvršio dalje pregrupisanje svojih snaga da bi narednog dana uspostavio kontrolu nad cestom Široka Kula — Bunić — Korenica — Vrhovine i izvršio dublje prodore u Krbavsko polje radi zauzimanja aero-baze NOV⁸ Doknadna bojna 4. ustaškog zdruza ponovno je preuzela obezbjeđenje ceste Perušić — Lešće, a 31. ustaška bojna vraćena je iz Janjče u Lički Osik.

Pošto je prikupio na liniji Lički Osik — Perušić šest bataljona, neprijatelj je 11. jula krenuo u napad na 3. brigadu, da bi preko Ljubova prodro u Krbavsko polje i uspostavio vezu s dijelovima 392. divizije koji su, očekujući taj prodor, napustili Korenicu i prikupili sve svoje snage u Debelom Brdu i Buniću. Iz Ličkog Osika, preko Široke Kule, nastupali su 31. i 35. ustaška bojna. Iz Vukšića i sa Marine glavice, preko Glunčuše, 32. i 34. ustaška bojna, a iz Perušića preko Lipove glavici?.,

⁸ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 85.

19. ustaška bojna i njemački bataljon »Krüger«. Rezultat tog napada bio je prvog dana vrlo mršav. Neprijatelj je uz jaku artiljerijsku podršku napredovao svega nekoliko kilometara i nije uspio da izbije na Ljubovo, niti da 3. brigadi nanese značajnije gubitke.

Druga brigada bila je 11. jula u dodiru s neprijateljem na liniji Bunić — Debelo Brdo, koji nije tog dana ispoljavao veću aktivnost ni prema Ljubovu ni prema Udbini. Na pokušaj 2. brigade da napadom iz pravca Krbavice presječe vezu između Bunića i Debelog Brda, neprijatelj je brzo reagirao i odbacio je s Javornika (k. 776) i Murgovače (863) u Krbavicu.

Nezadovoljan rezultatima napada od 11. jula, Stab 392. divizije poslao je u Perušić komandanta 846. puka s naredjenjem da od ustaške komande »Velebit« preuzme dalje rukovođenje operacijom. On je naredio da se rastrojena 31. ustaška bojna povuče u Lički Osik u rezervu, a od ostalih pet bataljona formirao je dvije napadne grupe: prvu, pod nazivom »Krüger«, sastava njemački bataljon »Krüger« i 34. ustaška bojna pod rukovodstvom njemačkog komandanta bataljona, i naredio joj da 12. jula s prostora sjeverno od Široke Kule nastupa pravcem Tepšanovac — Podlapača, te da na taj način odvoji 3. brigadu od 2. brigade, i *drugu*, pod nazivom »Mesić«, sastava 19, 32. i 35. ustaška bojna pod rukovodstvom komandanta 19. ustaške bojne koja je dobila zadatak da iz Široke Kule nastupa na istok, da bi nabacila 3. brigadu preko Vrebačke staze na cestu Udbina — Ploča, gdje će je udariti s leđa »nemačke čete i četnici suborci«.⁹ Tim planom njemački komandant išao je, dakle, na to da promjenom pravca nastupanja zaobiđe Ljubovo, razbije 3. brigadu i upadne u Krbavsko polje sa zapada, preko Vrebačke staze i Podlapače.

Treća brigada sačekala je napad 12. jula i spriječila veće neprijateljevo napredovanje prema Vrebačkoj stazi. Jak pritisak na njeno lijevo krilo ipak je primorao da poslije podne oslabi obranu Ljubova, pa je grupa »Krüger«, pošto je zaobišla Tepšanovac, uspjela da izbije na ovaj prevoj, a zatim, potisnuvši bataljon 2. brigade s

⁹ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 16, 43 i 123.

Kozarice prema Pišaćuši, da dođe u vezu s njemačkim snagama u Buniću. Procjenivši da grupa »Mesić« neće uspjeti da izbije na Vrebačku stazu, komandant 846. puka naredio joj je poslije podne da promjeni pravac napada i skrene na istok, prema Jagodnji. Treća brigada uspje-la je, međutim, da snagama povučenim s prijevoja Lju-bovo organizira obranu na liniji Srnećak (1019) — Ravne drage — V. Lisina i(1215), pa je ta grupa zadržana na toj liniji.

Druga brigada tog dana vodila je obrambenu borbu kod Bunića i ponovno ovladala Murgovačom, a sa dva bataljona čvrsto je zatvorila pravac Debelo Brdo — Ko-renica. Prva brigada bila je raspoređena na širokom pros-toru od Čanka preko Turjanskog i Homoljca do Prije-boja, ali nije ni tog dana imala sukob s neprijateljem. Jedna četa 1. bataljona Ličkog NOP odreda razbila je kod Tuka grupu od oko 100 četnika, koja se iz Lapačkog polja prebacila da bi po planu njemačkog štaba udarila s leđa na 3. brigadu, kad je ustaška grupa »Mesić« po-tisne do Srednje Gore. Pokušaj dijelova njemačke 373. divizije da iz Gračaca, preko Lovinca, prema istom pla-nu, izbiju na Pločanski klanac, spriječen je uspješnom obranom 2. bataljona Ličkog NOP odreda kod Lovinca.

Njemačke i ustaške snage (Izviđački odred, dva nje-mačka bataljona 392. divizije i 34. ustaška bojna) nisu se na prostoru Bunić i Debelo Brdo osjećale sigurnim, jer su znale za prisustvo 1. i 2. brigade 35. divizije, pa se zato nisu upuštale u pokrete kroz nebranjeno Krbav-sko polje, već su se na zauzetim položajima utvrđivale, vršeći samo lokalne ispade na položaje 2. brigade. Gru-pa »Mesić« produžila je 13. jula napad u pravcu Ja-godnje i Podlapače, pa je, najzad, uspjela da potisne desno krilo 3. brigade i da preko Svrackovog Sela iz-bije u rejon Laudonovog gaja. Tako su se 13. jula uve-čer, na relativno uskom prostoru, u sjeverozapadnom uglu Krbavskog polja našle znatne neprijateljeve snage (7 bataljona, s oko 3.000 vojnika). One, međutim, nisu ovog puta predstavljale neku veliku opasnost za 35. diviziju, jer je ona kontrolirala veći dio ličkog slobod-nog teritorija i bila je u mogućnosti da svakog trenutka

preduzme nove inicijative. Veza te neprijateljeve grupacije s njenom bazom u Gospiću, mogla je lako biti ugrožena na Ljubovu. Saveznička avijacija nadletala ju je i mitraljirala, a oslabljena uporišta oko Gospića i Vrhovina nisu bila sigurna.

Štab 35. divizije naredio je 12. jula Zadarskom NOP odredu da izvrši pritisak na južna obezbjeđenja Gospića, pa je on već 13. jula ponovno zauzeo Ribnik i napao Bilajsko Novo Selo. Prvoj brigadi naređeno je 13. jula da nasilno izviđa i vrši pritisak na Vrhovine i Ramljanane, ali da zbog drugih predviđenih akcija ne vezuje svoje bataljone dužom borbom na tim pravcima. Noću 13/14. jula jedan bataljon 1. brigade krenuo je iz Čanka, te napao dijelove Doknadne ustaške bojne u Ramljanima, razbio ih i gonio do Lešća, a zatim se 14. jula povukao u Duman. Iste noći jedan bataljon 1. brigade napao je jednu neprijateljevu četu iz sastava 846. puka u Crnoj Vlasti, razbio je i protjerao u Vrhovine.¹⁰ Poslije akcije i taj se bataljon 14. jula povukao u Turjanski. Nakon tih triju uspješnih prepada na spoljnim pravcima, Štab 35. divizije, koristeći se neaktivnošću neprijatelja u Krbavskom polju, odlučio je da zauzimanjem prijevoja Ljubovo potpuno izoluje tu grupaciju i prinudi je na povlačenje.

Za napad na 31. ustašku bojnu, koja je 12. jula iz Ličkog Osika prebačena na Ljubovo radi obezbjeđenja ceste Široka Kula — Bunić, određena je 1. brigada. Treća brigada trebalo je da sadjejuje u napadu, nastupajući iz rejonu Podlapače preko Svračkovog Sela ka Buniću, vezujući tako neprijateljeve dijelove u Šalamuniću i Buniću, kako ne bi intervenirali prema Ljubovu. Napad je određen za noć 14/15. jula, s tim što bi 3. brigada počela napad nešto poslije ponoći a 1. brigada pred zorom. Prva brigada prikupila se 14. jula u rejonu Čanak, Kozjan, Kuzmanovača, odakle je, poslije ponoći krenula prema položajima na Ljubovu i napala ih u svanuće. Već poslije sata borbe ona je zauzela srednji, najjači položaj na Čardaku (k. 942), rasjecajući 31. ustaš-

⁵ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 16, 43 i 123.

ku bojnu na dva dijela, od kojih je jedan ubrzo pobjegao prema Buniću, a drugi prema Širokoj Kuli.¹¹

Treća brigada već u početku napada na položaje između Svračkovog Sela i Salamunića naišla je na jak otpor 19. i 32. ustaške bojne, pa je napredovanje prema Buniću teklo sporo, a u svanuće i sasvim zaustavljeno na liniji Salamunić — Ratkova poljana. Da na otkrivenom terenu ne bi ostavio jedinice izložene neprijateljevoj vatri preko dana, Stab 3. brigade naredio je da se prema neprijatelju ostave samo manji dijelovi, a ostale snage da se povuku na uzvišenja i pokrivenije položaje kod Jagodnje, gdje će se odmoriti i popuniti municijom.

Čim je 1. brigada zauzela Ljubovo, komandant njemačkog 846. puka naredio je da 35. ustaška bojna krene iz Salamunića i protunapadom povrati položaje oko Ljubova. Ta bojna je, međutim, brzo upala u unakrsnu vatru 1. i 3. brigade, pa se povukla. Stab 392. divizije odlučio je tada da sve snage povuče iz Krbavskog polja. Izviđački odred probio se kroz položaje 2. brigade na Vrpilima i preko Korenice otišao za Babin Potok. Ostalih šest bataljona krenulo je prema Ljubovu. Pod pritiskom vrlo nadmoćnih snaga, glavnina 1. brigade povukla se 15. jula uvečer s Ljubova prema Vrebačkoj stazi, ostavivši prema neprijatelju jedan bataljon na liniji Golouza — Jezeranski vrh. Treća brigada ostala je u rejonu Podlapače s predstražama prema Ljubovu, a 2. brigada razmjestila se u Buniću i Debelom Brdu, isturajući manje izviđačke dijelove na prostor sjeverno od Korenice.

Poslije izlaska iz Krbavskog polja i izbijanja na Ljubovo, neprijatelj nije odmah produžio prema Širokoj Kuli, već je svih šest bataljona zadržao 16. i 17. jula duž ceste Bunić — Široka Kula, ali oni s nje nisu ispoljavali veću aktivnost prema slobodnom teritoriju. Poslije nekoliko dana napornih borbi 1. i 3. brigada mogle su da se odmore, snabdiju i srede, dok je 2. brigada već narednog dana, 16. jula, morala da krene na prostor

¹¹ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 87 i knj. 31, dok. br. 115.

sjevèJ-no od Korenice i pripremi se za novu akciju u rejonu Plitvičkih jezera.

Da bi olakšao izvlačenje svojih snaga iz Krbavskog polja, a naročito izlazak Izviđačkog odreda preko Korenice prema Vrhovinama, Štab 392. divizije zatražio je od 15. armijskog korpusa da dijelom snaga iz šireg rejona Bihaća interveniraju u pravcu Plitvičkih jezera. Taj zadatak dat je jednom bataljonu 373. divizije i 3. ustaškoj bojni, koji su 14. jula iz Ličkog Petrovog Sela i Vaganca upali u Prijeboj i Plitvički Ljeskovac. Štab 11. korpusa naredio je nakon toga 4. brigadi 7. divizije (koja je naređenjem Glavnog štaba Hrvatske bila privremeno pridodala 11. korpusu za dještvo u sjevernoj Lici) da odmah pristupi raščišćavanju prostora Ličko Petrovo Selo, Prijeboj, Plitvička jezera. Ta brigada uspjela je noću 16/17. jula da oslobodi Prijeboj, ali ga je pod pritiskom jačih neprijateljevih snaga iz pravca Bihaća napustila 17. jula i povukla se u Poljanak i Jerzerce, a dio neprijateljevih snaga ušao je i u Plitvički Ljeskovac. Kada je 17. jula 2. brigada 35. divizije stigla u Vrelo i Mihaljevac, dobila je naređenje da narednog dana pređe na sektor Plitvičkih jezera, raščisti i obezbjedi taj prostor zajedno sa 4. brigadom 7. divizije, koja će poslije toga biti povučena na Kordun.¹²

Druga brigada 35. divizije uspostavila je vezu s 4. brigadom 7. divizije i uputila 18. jula poslije podne svoja dva bataljona u napad na 3. ustašku bojnu u Prijeboju, nastupajući s istoka. U isto vrijeme 4. brigada 7. divizije napadala je Prijeboj sa zapada. Poslije kraće borbe ove brigade su istjerale ustaše iz mjesta i gonile ih prema Ličkom Petrovom Selu. U to vrijeme jedan bataljon 846. puka, koji je iz Babinog Potoka preko Plitvičkog Ljeskovca poslat u pomoć ustašama, izbio je pred Prijeboj i našao se za leđima pomenutih brigada, pa je to u njih, u prvi mah, stvorilo izvjesnu zabunu. One su prestale goniti ustaše i okrenule se prema legionarima. Pošto je osjetio da su oko Prijeboja jače partizanske snage, njemački bataljon se brzo povukao u

⁵ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 16, 43 i 123.

Babin Potok. Poslije borbe cijela 2. brigada prikupila se noću 17/18. jula na prostoru Prijeboj, Cuića Krčevina, a 4. brigada 7. divizije krenula je na Kordun.

Pošto je Štab njemačkog 15. armijskog korpusa pred kraj jula pripremao ofanzivu na sjevernu Dalmaciju, naredio je 392. diviziji da jedan bataljon uputi na obezbjeđenje Gračaca i ceste Zrmanja — Gračac, kako bi smijenjeni dijelovi 373. divizije mogli učestvovati u ofanzivi. Štab 392. divizije uputio je na taj zadatak 1. bataljon 846. puka (»Krüger«), a Operativnom štabu »Velebit« naredio je da mu 19. jula obezbjedi pokret od Gospića do Lovinca. Zbog toga su 18. jula povučene neprijateljeve snage s Ljubova, pa je 19. ustaška bojna vraćena u Babin Potok, 35. ustaška bojna posjela je položaje oko Široke Kule, a 31, 32. i 34. ustaška bojna povučene su u Gospić, da bi narednog dana obezbjeđivale pokret njemačkog bataljona. Prilikom polaska na obezbjeđenje, te tri bojne dobile su zadatak da u sadjezstvu s 1. bojnom 3. posadnog zdruga očiste prostor između Velebita i ceste Gospić — Raduč, gdje su se nalazila dva bataljona Zadarskog NOP odreda i tri partizanske terenske čete.

Plan je bio da spomenute tri bojne 4. ustaškog zdruga, pošto obezbjede prolaz njemačkom bataljonu kroz Medak i Raduč, zađu u podnožje Velebita i, krećući se preko Bukove glavice (k. 765) i Razbojne drage (k. 826) ka Belom vrhu (k. 741), odsjeku Medak, Počitelj i Čitluk od Velebita. U isto vrijeme 1. bojna 3. posadnog zdruga, ojačana sa dvije satnije ustaša, kretala bi se iz Rizvanuše preko M. Őrljaka (k. 689) ka Belom vrhu, u susret prvoj koloni, i izolovala Divoselo i Čitluk od Velebita. Time bi se partizanske snage, kako je planirano, u spomenutim selima okružile, a potom uništile. Ovaj »pothvat« nije se, međutim, odvijao po planu. Grupa ustaških bojni naišla je u medačkim zaseocima pod Velebitom na oštar otpor jednog bataljona Zadarskog NOP odreda i Medačke terenske čete, pa je njen komandant Mesić odlučio da umjesto kroz vrletne velebitske padine krene pravo prema Gospiću, paleći i ubijajući sve po selima kroz koja je prolazio. Druga kolona

prešla je do podne oprezno desetak kilometara bez sukoba, ali je južno od Divosela naišla na dijelove Zadarskog odreda i dvije terenske čete, pa je u kratkom sudaru bila razbijena i povukla se u Rizvanušu. Poslije te akcije ustaške bojne raspoređene su ovako: oslabljena 31. bojna upućena je u Perušić na odmor i popunu novomobilisanim ljudstvom iz Pazarišta i okolnih sela. Prva bojna 3. posadnog zdruga vraćena je u Ribnik i Bilaj. Položaje oko Široke Kule preuzele su 32. i 34. bojna, a 35. bojna je s tih položaja upućena da po naređenju Štaba 392. divizije uspostavi garnizon u Metku i tako obezbjedi saobraćaj između Gospića i Gračaca. Međutim, samovoljni komandant 35. ustaške bojne nije 20. jula zaustavio bataljon u Metku nego je produžio u Lovinac, pa je tek na oštru intervenciju Nijemaca vraćen 21. jula u Medak.¹³

Napad 35. divizije na neprijatelja u rejonu Čudin klanac—Babin Potok i vojno-politička situacija u Lici sredinom ljeta 1944. godine

Sredinom jula obrambeni bojevi u srednjem dijelu Like uspješno su završeni, pa je Stab 11. korpusa mogao posvetiti veću pažnju sjevernoj Lici i rejonu Plitvičkih jezera. Najprije je zajedničkom akcijom 2. brigade 35. divizije i 4. brigade 7. divizije spriječen 18. jula pokušaj neprijatelja da uspostavi stalni garnizon u Prijeboju i tako ugrozi vezu Like s Kordunom. Dva dana kasnije Stab 11. korpusa odlučio je da sa 35. divizijom, uz podršku korpusnog artiljerijskog divizionu, napadne na isturene neprijateljeve posade od Vrhovina do Cudinog klanca koje su sačinjavali 3. bataljon 846. puka i 19. ustaška bojna, koji su kao bodež bili upereni prema Plitvičkim jezerima i služili kao baza za ispade neprijatelja prema Krbavskom polju. Za taj napad Stab 11. korpusa zatražio je preko Glavnog štaba Hrvatske

¹³ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 136, 137 i knj. 31, dok. br. 115.

podršku jedne eskadrole savezničkih lovaca, koja je bila odobrena za 22. jul od 7 sati.¹⁴

Napad na Čudin klanac izvršen je 22. jula. U prvom naletu, koristeći se avio-podrškom, dva bataljona 2. brigade zauzele su kote 923 i 940, ali napad bataljona iz Končareva Kraja na k. 828 nije napredovao, jer je 3. brigada zakasnila s napadom s Kose. Neprijatelj se brzo pribrao i protunapadom povratio k. 940. Za to vrijeme napad 1. brigade dobro se razvijao, pa je ona prije podne ovladala svim položajima neprijatelja u Crnoj Vlasi, Malim Obljajom (k. 835) i željezničkom stanicom Vrhovine. Treća brigada uspjela je do 10 sati da izbije na cestu u Babinom Potoku. Neprijatelj je odmah poslije podne, pošto je ocjenio položaj svojih snaga kao vrlo kritičan, uputio iz Otočca u pomoć jednu tenkovsku i dvije streljačke čete, a iz Široke Kule dvije ustaške bojne. Snage iz Otočca uspjele su poslije podne da potisnu 1. brigadu s položaja oko Vrhovina, ali se ona održala u Crnoj Vlasi, a 3. brigada čvrsto je branila Metlu (k. 911), pa neprijatelj nije napredovao do mraka dalje od kose Perušić. Dvije ustaške bojne (32. i 34), koje su položaje u Širokoj Kuli predale 31. bojni, krenule su u 10 sati pravcem Kuzmanovača — Čanak — Turjanski i stigli predveče do Čanka, ali im je bataljon iz 3. brigade spriječio ulazak u Turjanski, pa su one prenoćile u Čanku i Ramljanima.

Druga brigada odbila je oko podne neprijateljeve protunapade na k. 923, a ponovnim napadom na k. 940 uspjela je u 17 sati da je zauzme i održi. Pokušaj 3. brigade da noćnim napadom s juga prodre u Gornji Babin Potok nije uspio. S obzirom na to da se malo moglo očekivati od produžetka napada, a i da se jedinice poštede od suvišnih žrtava i napora, Štab 35. divizije odlučio je da noću prekine napad i povuče jedinice na polazne položaje." Narednog jutra krenula je 1. brigada na sektor Prijeboj — Homoljački Klanac, 2. brigada u Krbavicu, a 3. brigada na Ljubovo i u Svračkovo Selo. Kada su se te snage povukle od Babinog Potoka i Vrho-

¹² Zbornik, tom V, knj. 33, dok. 106 i 139.

¹³ Zbornik, tom V, knj. 34, dok. br. 110.

vina, dvije ustaške bojne iz Čanka i Ramljana prešle su 23. jula oko podne preko Medenog dolca u Vrhovine. Oba bataljona vratila su se 25. jula u Perušić i Široku Kulu.

Napad na Cudin klanac i Babin Potok, mada nije uspješno izveden, nije bio ni potpuni neuspjeh. Neprijateljevi gubici bili su preko 100 izbačenih iz stroja, dok je 35. divizija imala 13 poginulih i nestalih, a 69 ranjenih. Među poginulim bio je 1 oficir, a među ranjenim 14 oficira i 2 podoficira, od čega najviše iz 2. brigade. Inicijativa je ostala, poslije te borbe u rukama 35. divizije.

Narednu nedjelju dana nije bilo većih sukoba s neprijateljem. Ispad 19. ustaške bojne od Čudinog klanca prema Prijeboju 26. jula, sačekao je i odbio 3. bataljon 1. brigade. Dva ispada ustaških jedinica prema Ljubovu (26. i 30. jula) odbila je 3. brigada.

Opća operativno-taktička situacija u Lici krajem jula bila je povoljna. Mada je neprijatelj i dalje imao veliku brojnu i tehničku nadmoć, on nije uspjevao zadržati inicijativu koju je ispoljavao u proljeće. Sva njegova nastojanja da presječe vezu Like s Kordunom u rejonu Plitvičkih jezera i da uspostavi stalno uporište u Krbavskom polju, ostala su neuspjelo pokušaj. Neprijateljeve snage u Lici bile su i dalje raspoređene oko komunikacija Brinje — Otočac — Vrhovine, Gospić — Karlobag i Bihać — Donji Lapac — Zrmanja — Gračac. Na ličkom odsjeku unske komunikacije (od Bihaća do Zrmanje i njen ogranak preko Gračaca za Obrovac), koja je za njemački 15. brdski armijski korpus bila od prvenstvene važnosti — nalazila se i dalje 373. legionarska divizija (383. i 384. puk) sa četničkim ojačanjima. Iz uporišta duž te komunikacije, neprijatelj nije bio u stanju da ispolji veću slobodu akcije prema slobodnom teritoriju Like, jer za to redovno nije imao raspoloživih snaga.

Na komunikaciji Brinje — Otočac — Gospić — Karlobag situacija je bila drugačija. Mnogo pokretljivija 392. legionarska divizija imala je na liniji Otočac — Vrhovine slobodan 846. puk, Izviđački odred i dio di-

vizijske artiljerije, a pod komandom štaba te divizije nalazila su se dva ustaška zdruge, s 3 do 10 bojni, od kojih je bar polovica predstavljalo slobodnu manevarsku snagu, nevezanu za čuvanje garnizona, uporišta i pravaca. Najagresivnijoj ustaškoj formaciji — 4. ustaškom zdruhu, nanijeti su u julu osjetni gubici, a i njegov borbeni moral, prema priznanju komandanta operativne grupe »Velebit« (puk. Metikoša), datom u mjesečnom operativnom izvještaju za jul, bio je u nekim njegovim bojnama već vrlo ozbiljno narušen.¹⁶

Popuna ustaških jedinica išla je sve teže, jer su pristaše ustaške NDH, da bi izbjegli odlazak u vojsku, organizirali u svojim selima ustašku miliciju i ostali u njoj, tobože, da bi zaštitili sela od partizanskih upada. Da bi stekla nad tom milicijom neku kontrolu, ustaška komanda »Velebit«, organizirala je od njih teritorijalne obrambene bojne. Tako je najprije nastala Gospička obrambena bojna, zatim Perušička i Kosinjska. Na isti je način 18. ustaški zdruh organizirao Otočaćku i Brinjsku obrambenu bojnu. Treći ustaško-domobranski posadni zdruh, koji je, uglavnom, čuvao Gospić i bližu okolicu, bio je i brojno i po borbenosti slabiji od Četvrtog. Njegov komandant (puk. Dragutin Brkić) poginuo je 23. jula za vrijeme vazdušnog napada na Gospić, pa mu je to pogoršalo i onako slabu kadrovska situaciju.

Snabdjevenost jedinica 11. korpusa u Lici i stanovništva Like bila je još uvijek daleko od zadovoljavajuće, ali znatno bolja nego u proljeće. Od neprijatelja je zaplijenjeno nešto oružja i priličan broj konja. Pomoć u hrani redovnije je pristizala sa sjevera preko Korduna, dok su vazdušnim putem stizali lijekovi, važna borbena sredstva (novi protutenkovski bacači, eksploziv i dr., te nešto odjeće i obuće), a evakuirani su u Italiju teški ranjenici i bolesna djeca. Zato je za 35. diviziju bilo od prvenstvene operativne i političke važnosti da brani slobodnu vezu s Kordunom preko Plitvičkih jezera i obezbjeđuje nesmetan rad aero-baze na Krbavskom polju. Preko krbavskog aerodroma vršeno je snabdijevanje

⁴¹ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 113.

i evakuacija ne samo za potrebe jedinica 11. korpusa, nego i za druge jedinice u Hrvatskoj. Preko njega su se vraćali u Italiju i saveznički avijatičari, koje su poslije vazdušnih borbi nad Hrvatskom partizani spasavali od zarobljavanja. Samo na teritoriju 4. i 11. korpusa spaseno je i evakuirano do kraja jula 250 savezničkih avijatičara.¹⁷ Aero-baza je postajala sve češći cilj neprijateljevih ispada prema Krbavskom polju, ne samo zbog njene stvarne važnosti za NOVJ i savezničku vojsku, nego i zato što su četnici i ustaše namjerno podnosili njemačkim štabovima izmišljene podatke o tobožnjim velikim skladištima benzina pored haze, o pripremanama za iskrcavanje savezničkih komandosa i slično, kako bi ih nagovorili na upade u kojima bi i oni nešto opljačkali. Pošto je Lika preko narodnih vlasti u proljeće 1944. godine dobila izvjesne količine sjemena, u selima slobodnog teritorija, a naročito u Krbavskom polju bile su zasijane žitom prilične površine i ljetina je dobro ponijela. Zito je u ovom četvrtom ratnom ljetu bilo skoro isto tako važno kao i municija, pa se moralo svim snagama braniti, jer se neprijatelj sistematski pripremao da ga otme s njiva.

Politička situacija u Lici bila je uprkos svim teškoćama sasvim dobra, i to ne samo na oslobođenom dijelu nego i u većem dijelu okupiranih mjesta, kao i u predjelima koja nisu stalno kontrolirale ni snage NOV ni okupatorsko-kvislinške jedinice. Četnici su tog ljeta razvijali vrlo živu propagandu u selima Lapačkog polja,¹⁸ u sjevernom dijelu Gackog polja i u Dabru, ali se njihovi redovi nisu proširivah. U hrvatskim selima zapadne Like (Smiljan, Pazariste, Kosinj, Kuterevo, Krasno i dr.) ustaše su još uvijek pokušavale očuvati svoj utjecaj, formirati neke milicijske jedinice iz kojih su, zatim, vršili prinudnu mobilizaciju za svoje proređene bojne, ali su nailazili na sve veći otpor stanovništva. Svako od tih sela imalo je već svoj narodnooslobodilački odbor i dobre veze s terenskim partizanskim jedinicama

¹⁷ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 97 i knj. 29, dok. br. 107.

¹⁸ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 81.

koje su se kretale kroz taj kraj. Podvelebitsko primorje bilo je, također, uz NOP, pa su iz Like, preko Velebita, održavane stalne veze sa Zadarskim NOP odredom.

U partizanskim bolnicama u Lici, krajem jula, bilo je svega 170 ranjenika i bolesnika, od čega veći dio pokretnih. Bolnice nisu, dakle, sputavale operativnu slobodu 35. divizije.¹⁹

U takvoj povoljnoj općoj situaciji nije čudno što Stab 11. korpusa nije više mislio kako da se slobodni teritorij i narod obrane, nego se sve više bavio planovima o ofanzivnim akcijama, za koje je nastojao dobiti podršku i potporu od viših štabova. U svom mjesečnom izvještaju Glavnom štabu Hrvatske od 26. jula, on predlaže da se razmotri mogućnost oslobađanja Gackog polja i trajnijeg prekidanja unske komunikacije između Bihaća i Donjeg Lapca, u kojim bi operacijama, pored 35. divizije, trebalo, svakako, da učestvuju i druge snage sa susjednih teritorija. Od većih defanzivnih operacija predviđa se samo obrana ljetine od pljačke i obrana slobodnog teritorija oko Plitvičkih jezera radi očuvanja veze između Like i Korduna.²⁰ Po ocjeni Glavnog štaba veće grupiranje naših snaga u sjevernom dijelu Like nije tada bilo ostvarljivo i nužno.

Sredinom ljeta saveznički front u Italiji počeo se pomicati na sjever, pa je strategijski značaj obalnog pojasa u Hrvatskom primorju i Istri postajao sve veći, zbog moguće perspektive da saveznici izvrše iskrcavanje na tom dijelu jadranske obale. Glavni štab Hrvatske ukazao je Štabu 11. korpusa na važnost njegovog većeg neposrednog utjecaja na situaciju u Gorskom kotaru i Istri, pa je Štab 11. korpusa odlučio da se pred kraj jula premjesti iz Like u Gorski kotar. Zbog odlaska Štaba, korpusne jedinice na teritoriju Like (artiljerijski divizion i inž. bataljon) stavljene su pod komandu Štaba 35. divizije, a proširile su se njegove nadležnosti i u odnosu na teritorijalne vojne komande. Borbu protiv neprijateljeve obavještajne službe i diverzija olakšale su novoformirane jedinice za zaštitu naroda, koje su

¹² Zbornik, tom V, knj. 33, dok. 106 i 139.

¹³ Zbornik, tom V, knj. 34, dok. br. 110.

usko saradivale s odsjecima za zaštitu naroda (OZNA), a čiji je jedan bataljon iz sastava 1. brigade 1. divizije narodne obrane djelovao na teritoriju Like.²¹

Osma kordunaška divizija dještovala je od sredine juna do 20. jula u Pokupju i u Zumberku, pa su teritorij •Korduna za to vrijeme štitili dijelovi 7. banijske divizije i Kordunaški NOP odred. U sjevernoj Dalmaciji 19. divizija vodila je početkom jula oštre borbe u obalnom pojasu radi povezivanja slobodnog teritorija u Bukovici s obalom na kojoj je prihvaćan materijal dopreman za NOVJ morskim putem. Nijemci su bih vrlo osjetljivi na stvaranje takve veze, pa su brzo reagirali. U drugoj polovini jula njemački 15. armijski korpus preduzeo je ofanzivu protiv 19. divizije u Bukovici. Poslije nekoliko dana uspješnih obrambenih borbi, 19. divizija se povukla na padine Velebita, te otud odmah prešla u protunapad i do kraja jula oslobodila cijelu Bukovicu. Dio Zadar-skog NOP odreda koji je prešao početkom jula u Liku (u podvelebitski sektor), vodio je borbe južno od Gospića do pred kraj jula kada je vraćen u Dalmaciju.

*Povratak 13. divizije u Gorski kotar, njene borbe
i reorganizacija—aktivnost i dolazak
Štaba 11. korpusa u Gorski kotar*

Poslije likvidacije neprijateljeve posade u Bosiljevu, po naređenju Glavnog štaba Hrvatske,²² Štab 13. divizije krenuo je s 1. i 2. brigadom prema Gorskom kotaru radi napada na posade u Vrbovskom, Ravnoj Gori i Delnicama.

Ujutro 1. jula 1944. godine dva bataljona 1. brigade maršovala su od Nadvučnika prema Stubici, dok su druga dva bataljona bila u pokretu od Močila za Lukovdol. Druga brigada bila je u rejonu Bosiljeva u pripremi za pokret prema Vrbovskom. Štab 1. brigade u svitanje

²¹ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 104.

²² Za vrijeme boravka 13. divizije na karlovačkom sektoru Glavni štab Hrvatske neposredno je rukovodio borbenim akcijama 13. divizije.

je izbio na okuku ceste iznad Vrbovskog, i kroz sumaglicu je pred sobom ugledao (na bliskom odstojanju) u marševskoj koloni 33. ustašku bojnu. Sa dva bataljona koja su pristigla odmah, izvršen je napad i u kratkom vremenu ustaše su sa ceste odbačene uz gubitke, ah su se ubrzo sredile i krenule u protunapad. Prije nego što su stigla ostala dva bataljona 1. brigade, neprijatelj je potisnuo dijelove 1. brigade s dominantnih položaja kraj Stubice. U toj borbi poginuo je komandant 1. brigade, Srđan Uzelac, narodni heroj. Do podne je prikupljena cijela 1. brigada i neki dijelovi 2. brigade, pa je odmah izvršen ponovni napad obuhvaćajući Stubicu. Pod pritiskom neprijatelj se iz Stubice povukao preko Gomirja u Ogulin. Tridesettreća ustaška bojna imala je velike gubitke: 29 mrtvih i 71 ranjen, a 1. brigada 16 mrtvih i 17 ranjenih boraca.

Dok se vodila borba sjeverno od Vrbovskog, neprijateljevi dijelovi u Ravnoj Gori, Vrbovskom i Sungeru mirovali su, ne pokušavajući da nastupaju u bilo kojem pravcu. Ista je situacija bila i u toku 2. jula, dok su se za to vrijeme dijelovi 13. divizije prikupljali u blizini tih mjesta.

Krajem juna Glavni štab Hrvatske primio je izvještaj o stanju pozadine u Gorskom kotaru, u kojem mu je prikazano teško stanje u bolnici (mnogo ranjenih i bolesnih) i teškoće njenog osiguranja (nalazila se u kanjonu rijeke Kupe). Zato je odmah naredio Stabu 13. divizije da izvrši evakuaciju ranjenika u pravcu Korduna. Istodobno je dao zadatak i 4. korpusu NOVJ da organizira prihvatanje ranjenika i bolesnika iz Gorskog kotara i Zumberka.²³ Stvaranjem situacije povoljne za 13. diviziju, do evakuacije nije došlo, sem ranjenika iz borbi kod Vrbovskog, koji su upućeni na Kordun.

Jake snage neprijatelja pokrenule su se 2. jula iz Mrkopalja prema Ravnoj Gori gdje su zastale. U Mrko-

²³ Iz Korduna i Like teški ranjenici su avionima prebacivani u Italiju na liječenje. U Gorskom kotaru nije bilo pogodnih terena za slijetanje savezničkih aviona. (Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 24.)

palju su ostali manji dijelovi. Istodobno je i Štab 13. divizije izdao zapovjest za napad na Ravnu Goru i okolne garnizone. U to vrijeme on nije raspolagao s tačnim podacima o snazi neprijatelja, i nije računao da se tu grupisao cijeli 846. puk ojačan s tenkovima i artiljerijom 392. divizije, te je u svojoj zapovjesti dao podatke o mnogo slabijim snagama. Zadatak je bio: likvidirati neprijateljeve posade u Ravnoj Gori, Starim Lažima, Mrkopalju i Sungeru. Snage 13. divizije ravnomjerno su raspoređene prema ovim posadama. Težile su da spriječe odstupanje neprijatelja u bilo kojem pravcu, a da ne bude tučen. Prva brigada s pravca Kupljaka napadala je neprijatelja u Starim Lažima, osiguravajući se od Ravne Gore jednim bataljonom koji je na nju napadao. Druga brigada trebalo je da napada na Ravnu Goru, s tim što je dijelom snaga zatvarala pravac Ogulin — Vrbovsko. Drugi odred napadao je neprijatelja na liniji Sunger — Brestova draga, dok je manje dijelove ostavio kraj Fužina. Prvi bataljon 1. odreda pridodan je 2. brigadi da je ojača na zatvaranju pravca od Ogulina. Dalje je u planu bilo da se poslije likvidacije pomenutih posada sve isnage koncentriraju oko Mrkopalja gdje je trebalo da unište preostale dijelove 846. puka. Napad je trebalo izvršiti 4. jula 1944. noću.²⁴

Sve njemačke i ustaške snage iz spomenutih mjesta pokrenute su 3. jula u pravcu Vrbovskog i Ogulina. Prije toga dijelovi 13. divizije, koji su vršili osiguranja, zaposjeli su sve dominantne položaje s obje strane pravaca na kojima se očekivao pokret neprijatelja. Iznad Vrbovskog kraj Stubice dva bataljona 2. brigade dočekala su jednu manju grupu neprijatelja i vatrom je odbacila natrag u Vrbovsko. Ojačan sa 3 tenka, neprijatelj je ponovno napao na položaje ta dva bataljona. U nastupanju su mu uništena dva tenka, pa se, pošto je ostao bez njihove podrške, ponovno povukao u Vrbovsko. Sa svježim snagama uspjelo mu je da odbaci 2. brigadu prema Srpskim Moravicama i produži povlačenje iz Vrbovskog preko Severina na Kupi za Karlo-

²⁴ A VII, k. 913, br. reg. 11/1.

vac. Dijelovi 2. brigade (dva bataljona), koji su bili kraj Gomirja, kad su vidjeli da neprijatelj odstupa preko Severina na Kupi, pohitali su preko Kamenskog i Osojnika, stigli ga, napali u bok i leđa i gonili do sela Bosanci.²⁵

Glavni štab Hrvatske 11. jula 1944. godine, radio-gramom naredio je Stabu 11. korpusa NOVJ da 13. divizija stvori uvjete za veću i življu aktivnost na putu Ogulin — Senj, a po mogućnosti da sa dvije brigade razbije neprijateljeve posade u trouglu Brinje — Žuta Lokva — Otočac. Ako bi se te akcije uspješno izvele umnogome bi se olakšao položaj 35. divizije, koja je vodila obrambene bojeve u Krbavskom polju. Stab 13. divizije je smatrao da je za uspješno izvršenje dobivenog naređenja potrebno prethodno likvidirati neprijateljevu posadu u Drežnici. U tom smislu je 10. jula izdao zapovjest za napad na Drežnicu 13. jula. Zadatak je povjerio 1. brigadi koja je u svom sastavu imala najveći dio boraca i starješina iz Drežnice.²⁶ Taj činilac bitno je utjecao da se postiglo potpuno iznenađenje, pa je posada vrlo brzo razbijena a Brigada je limala relativno malo gubitaka. Udarna grupa ove brigade i jedan vod 4. bataljona (sastavljen od dobrovoljaca, pretežno Drežničana) neopaženo su se uvukli u samo uporište i rasporedili oko zgrada u kojima je bio neprijateljev štab, oficiri i centar veze. Na određeni znak ubačeni dijelovi su likvidirali štab i centar veze i, u toku boja, stvorili paniku među posadom pucajući na uspaničene vojnike u mjestu. Istodobno su 1, 2. i 3. bataljon s bliskih jurišnih položaja odlučno napali vanjsku obranu. Neprijatelj je samo kraće vrijeme pružao otpor, a potom se potpuno raspršio. Druga četa poljskog dopunskog bataljona 392. divizije, ojačana sa 60 ustaša i vodom artiljerije 105 mm, desetkovana je. Stab 392. divizije ovako je opisao spomenutu borbu: »Skoro polovica ove čete i artiljerijskog voda bilo je zarobljeno. Ostaci ove desetkovane čete sakupljeni su u prostoru Kamenica.«²⁷

²⁵ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 23.

²⁸ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 108.

^w Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 57.

Istodobno su dva bataljona 1. odreda napala neprijateljevu posadu u Tuževiću jačine 40 legionara. I tu su borci, pošto su odlično znali zemljište, neopaženo prišli do samih bunkera. Neprijatelj je pružao žilav otpor. Do 6 sati zauzete su sve otporne tačke sem u Vujičićima, gdje se neprijatelj ogorčeno branio. Pojavom 100 legionara kao pojačanja iz Brinja, situacija se preokrenula na štetu bataljona 1. odreda, koji nisu napustili bojište, ali nisu mogle postići ni uspjeh. Oko 8 sati neprijatelj se naglo povukao u Brinje. Odmah poslije toga, iznenada i u neposrednoj blizini Tuževića, pojavio se neprijatelj jačine od oko 100 legionara, koji su došli iz Krivog Puta preko šume Klanac. Stab 1. odreda, rukovodeći se ranijim iskustvom, predviđao je takav razvoj, pa je u rejonu Tuževića spremno dočekao tu grupu, iznenada je napao i natjerao na povlačenje. Treći bataljon 1. odreda, koji je osiguravao napad od Novog i sela Alana, demonstrativno je sa dijelom svojih snaga napadao na posadu u Alanu.

Druga brigada, bez 1. bataljona koji je pridodat 1. brigadi, a upotrebljen na pravcu — Jezerane — Drežnica, zatvarala je pravac Ogulin — Drežnica. Iz Ogulina je pošlo pojačanje prema Drežnici (dijelovi 2. poljskog dopunskog bataljona, 1. četa 847. puka 392. divizije i dijelovi 33. ustaške bojne. Pojačanje je naišlo na 4. bataljon 2. brigade iznad sela Salopeki, gdje je neprijatelju pružen snažan otpor, te je prisiljen da se povuče u Ogulin. U 14 sati ista ta grupacija neprijatelja pokušala je probiti se u Drežnicu na pravcu Puškarić Sela. U prvom naletu ona uspjeva da potisne dijelove 2. brigade do linije Sodenica — Stožac, gdje se razvila žestoka i dugotrajna borba sve do 20 sati, kada se povukla u Ogulin. I na pravcu Zagorje — Desmerice napadao je neprijatelj jačine od oko 300 vojnika. Borba je trajala do 22 sata kada se neprijatelj odavde, uz gubitke, povukao u Ogulin. Tog dana je 13. divizija nanela neprijatelju velike gubitke.²⁸

Na prijedlog Štaba 11. korpusa NOVJ Glavni štab Hrvantske izdao je 27. jula naredbu o pohvali boraca

⁴¹ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 113.

i starješina 13. divizije. U naredbi je, između ostalog, pisalo: »U vremenu od 11. juna do 13. jula 1944. godine jedinice XIII divizije odbile su u žestokim borbama dvije neprijateljeve veće ofanzive na Gorski kotar i sadjejtstvovale sa slovenskim jedinicama pri zauzeću Bosiljeva. Noću 12. na 13. jula iste jedinice zauzele su na juriš Drežnicu, gdje je ubijeno 95, ranjeno 106, te zarobljeno 29 neprijateljevih vojnika i oficira. U ovim borbama pokazale su veliku hrabrost i umješnost. Neprijatelj je imao velike gubitke. Zaplijenjena je veća količina oružja i materijala, a kod Drežnice dva topa 105 mm.

Za ovakve uspjehe pohvaljujemo borce i rukovodioce XIII divizije i ističemo ih za primjer.«²⁹

Narednih 6—7 dana svi borci i starješine pomagali su izgladnjelom i iznemoglom narodu Drežnice, Krakara, Jasenka i Gornjeg kraja, da nakon nekoliko mjeseci boravka u gustim i vlažnim šumama Velike Kapele, izađe na svjetlo sunca, popravi popaljene i porušene domove i obradi ponešto zemlje.

Dva bataljona 2. brigade 13. divizije na kapelskom prijelazu od Kunića preko Koranjka, i Duge drage za Drežnicu, osiguravala su 20/21. jula prebacivanje Štaba 11. korpusa NOVJ i svih njegovih pratećih dijelova. Poslije kraćeg odmora u Drežnici, Štab Korpusa prešao je u sjeverni dio Gorskog kotara gdje su smještajne prilike bile mnogo bolje a i veze s potčinjenim i pretpostavljenim štabovima. Međutim, uvjeti prehrane su se pogoršali zbog povećanja brojnog stanja iako je saveznička pomoć počela bivati redovitija i nešto izdašnija.^{3**}

Štab 11. korpusa je odmah poslije prelaska u Gorski kotar zatražio depešom od intendanture Glavnog

A VII, k. 570, br. reg. 15/3.

30 prva saveznička pomoć 13. diviziji spuštena je na teritorij Gorskog kotara (Ravna Gora) sredinom aprila 1944. godine iz; 4 transportna aviona u težini od nekoliko hiljada kilograma, pretežno, živežnih namirnica (riža, brašno, mast, šećer i konzervirano povrće) i nešto odjeće i obuće, te sanitetskog materijala. Drugi put pomoć je stigla 2. maja 1944. Međutim, sve su to bile male količine, koje ni izdaleka nisu mogle podmiriti sve potrebe jedinica NOVJ na tom području (Zbornik, tom V, knj. 29, dole. br. 24).

štaba Hrvatske da iz Banije i Korduna prebacuje transporte hrane do Primišlja na rijeci Mrežnici, gde bi ih prihvatila 2. brigada 13. divizije i obezbjedila njihov transport u Gorski kotar. Taj zahtijev je prihvaćen, pa je već 1. augusta s Kapele na Mrežnicu upućeno 60 tovarnih konja i 30 zaprežnih kola za prihvrat dvije tone žita i druge hrane.³¹

U sjeverni dio Gorskog kotara prebačena je i 1. brigada s tri bataljona u rejon Ravna Gora—Vrbovsko, a jedan bataljon na položaje kraj Ljubošine prema Ogulinu. Druga brigada sa dva bataljona zadržana je na Kapeli (južno od Ogulina). Prvi odred nalazio se u rajonu Tužević — Lokve (5 km istočno od Drežnice), a 2. na svojim ranijim položajima prema Zlobinu i Grobniku.

Iz Ogulina je neprijatelj 19. jula jednim bataljonom napao bataljon 1. brigade i do 10 sati zauzeo je sav prostor do pred samo Vrbovsko. Pod pritiskom naših pojačanja (1. bataljon 1. brigade) neprijatelj se malo povukao i utvrdio u Gomirju. Drugog dana neprijatelj se iznenada i brzo povukao prema Ogulinu. Očito je da je ta akcija neprijatelja bila u uskoj vezi s akcijom koja je bila provedena radi ponovnog zauzimanja Drežnice. S tim u vezi bila je i namjera neprijatelja da snagama kraj Gomirja u što većoj mjeri veže jedinice 13. divizije kako ove ne bi intervenirale prema Drežnici. S takvom namjerom neprijatelja bio je povezan i napad oko 350 legionara na bataljon 1. odreda 20. jula, koji je branio prilaz u Gornji kraj. Poslije jednosatne borbe bataljon se povukao u pravcu Drežnice. U isto vrijeme je i iz Jezerana nastupila jaka kolona od 10 tenkova i 30 kamiona i brzo potisnula 2. bataljon odreda do pred samu Drežnicu. Tri kilometra pred Drežnicom razvila se ogorčena borba. Odredski bataljon pokušao je svim svojim snagama da zaustavi neprijatelja i da ga odbaci natrag, ali u tome nije uspio, već se poslije podne morao povući zapadno od Drežnice, pa je neprijatelj opet ušao u mjesto. Pred mrak jje 1. odred zaposjeo

³¹ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 113.

liniju Jagetić — Tomić, ali je istodobno i iz Ogulina neprijatelj ušao u Jasenak, pa je u toku noći 1. odred ispravio svoj položaj povijajući svoje lijevo krilo na liniju Velika Javornica (k. 1375) — Velika greda (k. 977). Narod Drežnice, Krakara, Jasenka i Gornjeg kraja ponovno je potražio utočište u šumama Velike Kapele.³²

Na ostalim dijelovima operativnog područja 13. divizije neprijatelj je prešao na stalne i sistematske napade i prepade. Kod Bosiljeva je za 6 dana (20—26. jula) nekoliko puta pokušavao opkoliti i uništiti dijelove 2. brigade 13. divizije. Međutim, u tome nije uspio, a jedinice te brigade nanijele su mu znatne gubitke (22 mrtva i 30 ranjenih) i prisilile ga na mirovanje u garnizonima u Ogulinu, Karlovcu i Generalskom Stolu. I na sektoru Fužina i Gornjeg Jelenja situacija je bila ista. Jedna udarna grupa 1. brigade, koja je bila kod Sušaka na specijalnom zadatku, uspjela je 22. jula uz pomoć jednog karabinijera da bez borbe razoruža jednu karabinijersku postaju pored same Rijeke i da, pri tome, zaplijeni: minobacač, mitraljez, puškomitraljez, 8 pušaka i dosta razne opreme i zarobi 9 karabinijera.³³

Kada je sredinom juna reorganizirana 35. divizija, 3. brigada 13. divizije, koja je još od formiranja 35. divizije bila njoj operativno potčinjena, uključena je u njen organski sastav kao 2. brigada 35. divizije. Štab 11. korpusa obavjestio je o tome radiogramom Štab 13. divizije i naredio mu da prouči mogućnost formiranja nove 3. brigade u diviziji, a da pri tome ne rasformira ni jedan od svojih partizanskih odreda. Pošto je Štab 13. divizije često mjenjao svoje komandno mjesto, odlazeći ponekad i izvan teritorija Gorskog kotara, neposredno rukovođenje dještivima odreda iz toga štaba bilo je otežano i nepravovremeno, pa je Štab 11. korpusa naredio da se prouči i predloži formiranje Štaba Grupe primorsko-goranskih NOP odreda, koji bi po direktivama Štaba 13. divizije rukovodio odredima.

^w Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 79 i 98, i knj. 31, dok. br. 67 i 98.

⁴¹ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 113.

Sredinom jula Štab 13. divizije obavjestio je Štab 11. korpusa da postoje uvjeti da se predložena reorganizacija sprovede. Predložio je sastav 3. brigade i sastav Štaba Grupe odreda, što je Štab 11. korpusa prihvatio, pa je reorganizacija odmah i sprovedena. Novoformirana 3. brigada imala je tri bataljona, od kojih su dva uzeta iz partizanskih odreda, a jedan sastavljen od udarne čete 13. divizije i dijelova 1. i 2. brigade. Svečano formiranje te brigade izvršeno je u Delnicama 25. jula. Pored tri bataljona, ona je imala još prateću, dopunsku i četu za vezu, te izviđački, protivtenkovski i sanitetski vod. Za komandanta je postavljen Stanko Kombol, a za političkog komesara Radoslav Kosanović. Brigada je imala 902 borca.

Za komandanta Grupe primorsko-goranskih NOP odreda postavljen je Đuro Trbović, a za političkog komesara Drago Gašparević. Uspješnom mobilizacijom novih boraca brzo su popunjeni odredi, pa je svaki od njih opet imao po dva bataljona, s ukupno 648 boraca.

Formiranje nove brigade u 13. diviziji i grupe odreda bilo je omogućeno općim povoljnim razvojem NOB-e u Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju. Takvom razvoju doprinjele su, s jedne strane, uspješne borbe jedinica 13. divizije i sve efikasnija zaštita slobodnog teritorija Gorskog kotara, a sa druge strane vrlo intenzivan politički rad organizacija KPH na terenu, te dobro organiziran rad komandi goranskog, primorskog i kvarnerskog područja, kao i organa narodne vlasti (okružnih, kotarskih i mjesnih NOO-a). U julu su održane okružne partijske konferencije za Gorski kotar i za Hrvatsko primorje. Na njima je, pored pitanja rada kotarskih i osnovnih partijskih organizacija, razmatran i rad organizacija u partizanskim odredima i teritorijalnim vojnim komandama, organizacijski vezanih za okružni komitet. Naročita pažnja bila je posvećena pitanjima mobilizacije novih boraca, snabdijevanju vojnih jedinica i bolnica, te odnosima između vojnih jedinica i organizacija NOB-e na terenu, koji se nisu uvijek odvijali bez štetnih nesporazuma. Posebno je naglašavan pravilan odnos starješina i pozadinskih komandi prema borcima

koji su u jedinice došli iz Istre, kojih je u svim jedinicama 13. divizije, a naročito u NOP odredima bio znatan broj.³⁴

Štab 11. korpusa u prvoj polovici 1944. godine imao je svoje komandno mjesto najprije u području Plitvičkih jezera (februar—april), a zatim u srednjem dijelu Like (maj—jul). Razlozi za takav izbor komandnog mjesta bili su višestruki. Prvi i najodlučniji bio je u tome da je tada glavna snaga 11. korpusa (4—6 brigada) vodila teške i dugotrajne borbe upravo na tome dijelu korpusnog operativnog teritorija. Krajem zime i u proljeće napori glavne snaga 11. korpusa bili su usmjereni na ostvarivanje triju operativnih ciljeva: da spriječi uspostavu i održavanje veze između dvije njemačke divizije 15. brdskog armijskog korpusa (392. i 373) preko sjeverne Like, gdje su širokim pojasom bile povezane lički i kordunaški slobodni teritorij; da onemogući vezu 392. divizije s područja Otočca s najjačim i najbolje utvrđenim ustaškim garnizonom u Gospiću; da osujeti pokušaje njemačkog 15. korpusa da velikim operativnim zahvatom dezorganizira veliki slobodni teritorij u srednjem dijelu Like, razbije jedinice na tome prostoru i onemogući rad partizanske aero-baze na Krbavskom polju.

Za vrijeme svog boravka u Lici, Štab 11. korpusa nije mogao redovno i s punim uvidom utjecati i na razvoj borbi u Gorskom kotaru, Primorju i Istri, jer su mu veze sa Štabom 13. divizije i Operativnim štabom za Istru bile zbog udaljenosti i malog broja radio-sredstava za vezu vrlo otežane. Pored toga Glavni štab Hrvatske bio je u mogućnosti da sa svoga komandnog mjesta u Kordunu neposredno organizira sadjejestvo glavne 13. divizije s jedinicama 4. hrvatskog i 7. slovenačkog korpusa NOVJ u borbama na karlovačkom i ogulinskom sektoru, pa je to često i činio. Glavni štab Hrvatske je, isto tako, često neposredno slao direktive za rad Operativnom štabu za Istru, obavještavajući o tome i Štab 11. korpusa.

³⁴ AIHRPH, KP — 259/748.

Kada su se brigade 13. divizije u julu vratile u srednji dio Gorskog kotara, a u Istri formirana 2. istarska brigada i nastupila nova plima ustanka, Štab 11. korpusa zaključio je da je potreban njegov jači neposredni utjecaj na razvoj situacije u sjevernom dijelu korpusne teritorije. Glavni štab složio se s odlukom da Korpus premjesti svoje komandno mjesto u Gorski kotar. O odluci je obavješten Štab 13. divizije, da bi obezbjedio prihvat Štaba 11. korpusa i prištapskih jedinica na najpogodnijem pravcu. Premještaj Štaba nije mogao da se izvede najprečim pravcem, jer je neprijatelj gustom mrežom posada kontrolirao širi prostor oko Otočca i Brinja. Odlučeno je da se taj prostor zaobiđe sa sjevera, kroz Kordun, pa da se Velika Kapela pređe na potezu Plaško polje — Drežnica. Iz Drežnice, s obzirom na to da je ona bila izložena čestim upadima neprijatelja iz Brinja i Ogulina, predviđen je, kao druga etapa, pokret Štaba 11. korpusa u sjeverni dio Gorskog kotara.

Premještaj Štaba 11. korpusa izvršen je izabranim pravcem od 18. do 22. jula. Na podnožju Velike Kapele sjeverozapadno od Plaškog, dva bataljona 2. brigade 13. divizije preuzeli su osiguranje kretanja Štaba njegovih prištapskih dijelova preko Kapele do Drežnice.⁹⁵ Poslije dva dana odmora u Drežnici, Štab 11. korpusa prešao je u sjeverni dio Gorskog kotara, u selo Kuti kod Brod Moravica.

Borbe istarskih jedinica u julu mjesecu

Operativni štab za Istru došao je krajem juna do podataka da neprijatelj koncentrira jače snage na liniji Buzet — Pazin u namjeri da napadne 1. brigadu »Vladimir Gortan« u Labinštini, pa joj je naredio da se povuče na Kras. Poslije nekoliko uspješnih prepada na manje neprijateljeve dijelove na Krasu i Učki, ona je povučena u Kastavštinu, da bi pripremila napad na istaknutu i dobro utvrđenu njemačko-fašističku posadu u

⁹⁵ Svetozar Tintor, Isto, str. 179.

Klani. Napad na Klanu izvršen je 8. jula sa samo jednim bataljonom, dok su ostale snage brigade kao i 3. bataljon 2. brigade, upotrebljeni za osiguranja prema jakim neprijateljevim garnizonima na cesti Rijeka — Ilirska Bistrica, iz kojih se opravdano očekivala brza intervencija. Napad je djelomično uspjeo. Zauzet je dio uporišta, ali se dio utvrđenih tačaka održao do pristizanja jake intervencije iz Rijeke, koju osiguranje nije uspjelo da zadrži, pa je napad obustavljen.

Druga brigada bez 3. bataljona, upućena je početkom jula preko Krasa u zapadni dio Istre — Bujištinu, gdje do tada nisu djelovale jače partizanske jedinice. Prva veća akcija 2. brigade na tom terenu bio je napad na fašističku posadu u Grožnjanu, 8. jula. Napad je vršen jednom ojačanom četom, dok su sve ostale snage upotrebljene za osiguranje prema Bujama, Oprtlju i cesti Trst — Pula, jer se opravdano očekivala brza i jaka intervencija tim pravcima. Borba je trajala cijelu noć. Fašistička posada uporno se branila ali je ipak, u bliskoj borbi bombama savladana. Zarobljeno je 13 fašista, a plijen je bio: 2 puškomitraljeza, 30 pušaka i dosta druge opreme.

Pobjeda mlade istarske brigade imala je snažan moralni učinak i odjek u zapadnoj Istri. Manje fašističke posade napustile su u panici više sela u Bujištini, ostavljajući ponegdje i dio materijala u svojim kasarnama. Dijelovi 2. brigade zašli su tada i prema Umagu i Novigradu. Za 10 dana u Brigadu se prijavilo 300 mladih dobrovoljaca, od kojih je dio upotrebljen za popunu jedinica, a drugi dio upućen u Operativni štab za Istru. Zatim je 1. bataljon razoružao 18. jula posadu u selu Bertonići i zaplijenio 22 puške, municiju i drugi materijal. Druga brigada uspješno je djelovala u Bujištini do pred kraj jula. Da bi izbjegla pripremani koncentrirani protunapad neprijatelja, ona je 24. jula povučena na Kras, gdje je osiguravala mirno održavanje istarske konferencije AFŽ (Antifašističkog fronta žena), koja je 25. i 26. jula održana u šumi sjeverno od sela Rašpor. Na toj vrlo značajnoj konferenciji, učestvovalo je 1.500 žena Istre. Brigada ih je ne samo osiguravala, nego

im je i odala priznanje svečanim defileom i dodjeljivanjem svom 3. omladinskom bataljonu imena, hrabro poginule skojevke, Olge Ban. Među učesnicama konferencije bilo je dosta Talijanki, pa je to bila i manifestacija bratstva Hrvata i Talijana Istre u borbi protiv fašizma. Za vrijeme konferencije jedna četa na osiguranju držala je blokiranu talijansku posadu u obližnjem Staradu, ali se posada bez borbe predala, pa je zarobljeno 38 vojnika s oficirom, a zaplijenjeno 6 puškomitraljeza, 32 puške i drugi materijal.

Sredinom jula, poslije borbi kod Klane, 1. brigada vratila se u sjeveroistočni dio Istre, na širi prostor Učke. S toga prostora organiziran je napad na fašističku posadu u Mošćeničkoj Dragi, jačine 60 talijanskih fašista i nešto Nijemaca. Napad je uz osiguranje prema Lovranu izvršen 23. jula. Bliska i vrlo uporna borba vođena je nekoliko sati, ali se fašisti i, pored gubitaka, nisu predavali. Intervencija iz Lovrana vršena cestom i morskim putem, uspjela je da potisne osiguranje, pa je napad obustavljen. Neprijatelju su nanijeti znatni gubici, ah je i 1. brigada imala 4 poginula i 11 ranjenih boraca.

Oba istarska partizanska odreda, kao i jedinice pozadinskih komandi, bili su u julu vrlo aktivni ne samo u vršenju svojih pozadinskih dužnosti, nego i u pogledu borbenih akcija. Oni su napadima iz zasjeda, prepadima na manje neprijateljeve snage izvan utvrđenih garnizona i diverzijama na saobraćajnicama, nanosile neprijatelju znatne gubitke, zaplijenjivale oružje i u narodu održavale raspoloženje za otpor. Pulski partizanski odred razoružao je 3. jula posadu u Savičenti, zarobio 72 karabinijera, zaplijenio 4 mitraljeza, 6 puškomitraljeza, 6 automata, 20 pištolja, 45 pušaka i dosta drugog ratnog materijala. Samo dva dana poslije toga, 5. jula, razoružana je i posada u Karojbi, zarobljeno 15 karabinijera i zaplijenjen: laki minobacač, 2 puškomitraljeza i 15 pušaka. Rovinjska (talijanska) četa Pulskog odreda napala je 15. jula iz zasjede kod Vodnjana jednu auto-kolonu i nanijela joj gubitke, prije nego što je stiglo neprijateljevo pojačanje iz Vodnjana. Razoružana je bez borbe i posada u Vodnjanu (30. jula), te zarobljeno 12 neprijateljevih

vojnika. Partizanski odred »Učka« dještvovalao je oko Učke, u Bujštini i oko Buzeta, postižući, također, dobre rezultate, naročito u pogledu kidanja saobraćajnica između Rijeke, Pule i Trsta. Napadom iz zasjede kod Labina, 10. jula, njegov 1. bataljon nanio je teške gubitke motoriziranoj koloni praćenoj oklopnim kolima, pa plijen nije mogao biti evakuiran. Na cesti Rijeka—Pula uspješno je napadnuta 20. jula motorizirana kolona i eaplijenjen puškomitraljez.³⁶

*Borbe 35. divizije za obranu ljetine od pljačke,
i napad 9. divizije na Gračac*

Početkom augusta brigade 35. divizije dještvovalale su odvojeno na plitvičkom, perušičkom i gračačkom sektoru, dok je Štab 35. divizije imao komandno mjesto u sjevernom dijelu Krbavskog polja, gdje su bili raspoređeni divizijska artiljerija i prištapski dijelovi.

Prva brigada 35. divizije poslije nekoliko dana odmora, uspostavila je vezu s 2. brigadom 8. divizije i s njom se dogovorila o napadu na posadu u Ličkom Petrovom Selu jačine oko 240 ustaša (Cazinska ustaška bojna). Težište obrane ovog uporišta, iz kojeg su vršeni česti ispadi prema Prijeboju i Plitvičkim jezerima, bilo je na brdu Celopek (k. 528). Brigada je u tu akciju krenula s tri bataljona, a jedan bataljon ostao je na obezbjeđenju pravca Babin Potok — Korenica.

Napad su vršila dva bataljona 1. brigade, dok je jedan njen bataljon osiguravao akciju od intervencije iz Bihaća na položajima u Željavi, a jedan bataljon 2. brigade 8. divizije postavio je obezbjeđenje prema Vaganacu, sjeverno od Rešetara. Napad je vršen s polaznih položaja na Krnjakovom vrhu i sa zapadne ivice sela, a počeo je 2. augusta u 3 sata. Oštrim napadom s bliskog odstojanja neprijatelj je brzo zbačen sa Celopeka i do 4 sata istjeran iz sela, pa se povukao prema Izačiću. Pošto 1. brigada nije imala zadatak da brani Ličko

⁴¹ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 113.

Petrovo Selo, njeni mineri postavili su mine na ceste oko sela, pa su se bataljoni u 6 sati povukli na Klokočevicu, a neprijatelj je ponovno posjeo Celopek.³⁷

Poslije dvodnevnog odmora u Krbavici, 2. brigada 35. divizije uzela je od 3. brigade položaje na Ljubovu, pa je krenula na jug, u rejon Lovinca, da bi spriječila ispađe i pljačke od 35. ustaške bojne. Dok je 2. brigada razvijala s Ljubova izviđačku aktivnost prema cesti Perušić — Lešće, ustaška komanda u Gospiću pripremala se da pokuša vlastitim snagama ovladati Ljubovom i Kozjanom, da bi zatim s tih jakih položaja lakše vršila pljačkaške upade na njive Krbavskog polja, na kojima je žito upravo dozrijevalo. Pošto je prikupio podatke da se u Kozjanu i Čanku nalaze neke partizanske jedinice na odmoru, sa slabijim obezbjeđenjem na Ljubovu i prema Ramljanima, 4. ustaški zdrug krenuo je 2. augusta izjutra u napad na njih sa četiri bojne. Iz Široke Kule, preko Podova, nastupale su 31. i 34. bojna, iz Perušića preko Gostivače 32. bojna, a iz Ramljana preko Dumana Dopunska bojna.³⁸

Dva bataljona 2. brigade pružila su na Tepšanovcu i kod Srdara otpor koloni iz Široke Kule, a zatim se povukli na prostor između Ljubova i Svrackovog Sela. Kolona iz Ramljana uspjela je da neopaženo prođe iznad Čanka, te da iznenadi i napadne bataljon 2. brigade koji je bio u Kozjanu, zbog čega se on brzo povukao na Crni vrh i tamo organizirao obranu. Kolona iz Perušića sporije je potiskivala dijelove 2. brigade iz Kuzmanovače prema Crnom vrhu.³⁹

Oko podne Štab 2. brigade organizirao je protunapad radi povratka izgubljenih položaja. Do većih borbi, međutim, nije došlo, jer su se sve ustaške bojne povukle bez većeg otpora u polazne baze, pa je do mraka 2. brigada bila opet na položajima s kojih je prije podne bila potisnuta.

Ustaška 35. bojna dobila je naređenje od 4. ustaškog zdruge da 20. jula uspostavi garnizon u Metku, ali je

³⁷ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 28.

³⁸ AVII, k. 58, br. reg. 8/1.

⁴¹ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 113.

ona otišla u Lovinac i tamo ostala. Razlozi za takav samovoljan postupak vjerojatno su bili u tome što je većina rukovodilaca te bojne (među njima sva tri komandira satnija) i dobar dio ustaša bili rodom iz Lovinca i okolnih sela, pa su željeli da u doba žetve snabdiju svoje porodice i rođake žitom opljačkanim u susjednim ustaničkim selima (Stikada, Raduč, Ploča, Kik i dr.). Neke grupe dezertera iz te i drugih ustaških bojni već su od ranije boravile na tom terenu. U svakom slučaju 35. bojna osjećala se sigurnije u tom kraju, nego da kao usamljen garnizon u Metku čeka svaku noć na partizanski napad. Stab 4. ustaškog združenja morao je da popusti, jer bi, inače, reskirao da se bataljon raspadne. Međutim, stavio mu je u zadatak da privoli dezertere na povratak u jedinice i da se poslije obavljenog posla vrati u Gospić.⁴⁰

Pošto terenske i područne partizanske jedinice nisu mogle same da zaštite sela južne Like od pljačke, na traženje Kotarskog NOO Gračac, Stab 35. divizije poslao je krajem jula 3. brigadu na taj sektor, da protjera bandu s tog terena. Cim je stigla u gračački sektor, 3. brigada je prikupila podatke o rasporedu ustaških jedinica i nastojala da ih odsječe od Gračaca. Jedan bataljon (2) postavljen je 1. avgusta iznad Gračačkih Dolova u Stikadi, orijentiran prema Gračacu, a jedan (4) u Ličko Cerje, orijentiran prema Lovincu. Na prvi su naišli četnici i legionari 373. divizije iz Gračaca, koji su pošli u Stikadu također, radi pljačke žita, ali ih je bataljon zadržao i poslije borbe koja je trajala cijeli dan natjerao da se povuku u Gračac. Na bataljon u Cerju nalijetale su grupe ustaša, ali su poslije prvog sudara odstupile u Lovinac, gdje je bila glavnina 35. ustaške bojne, ili, pak, u Sveti Rok, gdje su bile, pretežno, grupe ustaških dezertera.

Stab 3. brigade odlučio je da 4. avgusta sa dva bataljona napadne ustaše u Lovincu i Smokriću, a sa druga dva bataljona da obezbjeđuje žetvu u Stikadi. Napad je izvršen sa sjevera, iz Parčića i Piplica. Do podne ustaše su istjerane iz Lovinca i Smokrića, ah su

⁴¹ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 113.

se tada sredile, a zatim prešle u protunapad. Bataljoni su se planski do mraka povukli na polazne položaje, jer nisu ni imali namjeru da preko noći drže zauzeta sela. Bataljoni koji su tog dana obezbjeđivali Stikadu nisu vodili borbu.

Štab 35. divizije naredio je 2. brigadi da jedan bataljon ostavi na obezbjeđenju prema Širokoj Kuli i Perušiću, a s ostalim snagama da pređe željezničku prugu i cestu kod Studenaca, zađe u Gornji Kosinj i u dogovoru s NOO-ima obezbjedi izvlačenje ugroženih zbjegova na Ljubovo. Bataljoni su u prikupljenom poretku noću 4/5. avgusta iz Kuzmanovače prešli istočni dio Kosinja i zadanili iznad zaseoka Mlakva, gde su se prema dogovoru prikupljali zbjegovi predviđeni za evakuaciju. Pošto su tog dana ustaške akcije za pljačku žetve upravo vršene u Mlakvi, dva bataljona su ih poslije podne napala i protjerala preko rijeke Like. U toku naredne noći zbjegovi su bez teškoća prešli u Kravsko polje. Na povratku, mineri su postavili mine na cesti Perušić — Lešće, pa je narednog jutra na jednu od njih naletio i poginuo zloglasni ustaški bojnik Mesić, komandant 19. ustaške bojne.⁴¹

Poslije borbi oko Lovinca, 3. brigada poslala je 7. avgusta dva bataljona i minersko odjeljenje da postave noćnu zasjedu na cesti Bihać — Knin kod Dobrosela, jer je neprijatelj živo saobraćao tom cestom i noću. Zasjeda je postavljena na Mandinoj glavici (k. 812). Oko ponoći, kolona kamiona koja je naišla od Dobrosela, napadnuta je bliskom vatrom i uništena. Veći dio pratnje transporta u kratkoj borbi je izginuo, a ostatak je pobjegao prema Gornjem Lapcu. Zapaljeno je 26 kamiona s municijom, a zaplijenjena 2 mitraljeza i nekoliko pušaka. Pored toga, oslobođeno je 17 partizana iz 19. divizije, koje su Nijemci zarobili u ofanzivi na Bukovici potkraj jula i povelu u zarobljeničke logore u Njemačku. Prije nego što je neprijatelj stigao da razvije za borbu pojačanja iz Lapca i Dobrosela, bataljoni su se povukli prema Mazinu. Iste noći jednu neprijateljevu

⁴¹ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 113.

motoriziranu kolonu, između Kupirova i Srba, napala je jedna četa 3. brigade 9. divizije, te uništila 16 kamiona & materijalom i nanijela mu znatne gubitke. Ta noć bila je za neprijateljeve transporte na cesti Otrić — Lapac, zaista »crna noć«.⁴²

Neprijatelj nije ni pokušao da prikriva pljačkaški karakter niza napada koje je od početka avgusta pripremao i izvodio protiv sela u Krbavskom polju. Ustaški štab — Zapovjedništvo operativnog područja »Velebit«, službeno ih je označilo kao »Pothvat na Krbavskom polju radi zahvata žetve«.⁴³ Za njegovo izvođenje upotrebjeno je pet bojni 4. ustaškog zdruga, tri njemačka bataljona 392. divizije i tenkovska i artiljerijska ojačanja, te dva četnička bataljona, jedna domobranska i dva legionarska bataljona 373. divizije. Ukupno je u desetodnevним borbama s neprijateljeve strane učestvovalo 7000—8000 vojnika, tj. snage četvorostruko brojnije od 35. divizije.

Napad na slobodni teritorij vršen je iz pet pravaca: iz Široke Kule ka Ljubovu napadale su 31. ustaška bojna; iz Perušića ka Kuzmanovači 32. ustaška bojna; iz Babinog Potoka ka Korenici 19. ustaška bojna; iz Ličkog Petrovog Sela ka Prijeboju jedan bataljon 373. divizije i 1—2 ustaške satnije, iz Kruga i Lapca ka Kamenskom i Bjelom Polju jedan četnički bataljon, dio 2. bojne 10. domobranske pukovnije i četa legionara 373. divizije, a iz Gračaca i Lovinca prema Udbini 1. bataljon 846. puka i 35. ustaška bojna.

Prije početka napada 8. avgusta, 35. divizija bila je raspoređena ovako: 1. brigada sjeverno od Korenice, 2. brigada na Ljubovu, glavnina 3. brigade sjeveroistočno od Lovinca (jedan bataljon u Vrepcu) Lički NOP odred na Plješevici od Kamenskog do Kuka i Artiljerijski divizion (kao streljačka jedinica) u Bjelopolju.⁴⁴

Prve su u napad prešle ustaške snage iz Široke Kule i Perušića 8. avgusta poslije podne, sa zadatkom da preko Po'dova i Ljubova izbiju na Crni vrh iznad Bu-

⁴² Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 70 i 116.

⁴³ AVII, k. 58, br. reg. 8/1.

⁴⁴ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 71.

nića. One su do mraka potisnule dijelove 2. brigade s Podova i iz zapadnog dijela Ljubova do linije Crni vrh — Opsenica — Dmitrašinovići — Svračkovo Selo, gdje su zaustavljene. Ovoliko napredovanje neprijatelj je ostvario zahvaljujući tome što je nastupio u neobičajeno vrijeme, kad su naše jedinice bile najmanje spremne za borbu. Preko noći i narednog jutra na tom pravcu nije bilo većih borbi.

Kolona iz Lovinca krenula je prema Pločanskom klanцу 9. avgusta prije zore i skoro bez otpora, izjutra, izbila na klanac i na njemu ostavila dio 35. ustaške bojne, pa produžila prema Udbini. Treća brigada nije očekivala takav pokret neprijatelja, pa je njime bila iznenađena. Ona je, međutim, čim je saznala za njega uputila prema Udbini dva bataljona iz Paklarića, preko Komića na Trouuru (k. 1234), sa zadatkom da zauzimanjem Pločanskog klanca presjeku vezu između Lovinca i Udbine. Oni su poslije oštih borbi na Gostuši (k. 934) i oko klanca uspjeli da te položaje zauzmu i da dijelove 35. ustaške bojne odbace prema Lovincu. U toku dana bataljon koji je bio u Stikadi prešao je pod Udbinu, u Cojluk, a njemu se uvečer pridružio i jedan bataljon s Pločanskog klanca. Bataljon 3. brigade iz Vrepca krenuo je izjutra pravo na sjever, te u rano popodne upao u Široku Kulu i odbacio neprijatelja prema Ličkom Osiku. Na to je neprijatelj reagirao na taj način što je privukao snage iz Ličkog Osika i neke dijelove sa Ljubova, pa uvečer koncentriranim napadom prinudio taj bataljon da se povuče prema Vrebačkoj stazi, otkuda je u toku noći produžio put u sastav glavnine 2. brigade kod Udbine.

Neprijateljeve snage s Ljubova krenule su 9. avgusta prije podne u napad, usmjeravajući glavni udar prema Crnom vrhu, koji su poslije podne zauzele i potisnule glavninu 2. brigade na liniju Kozjan — srednji dio Bunića (Kosa Pisačuša), dok je drugi dio 2. brigade ostao na liniji Salamunić — Svračkovo Selo, otkud se noću prebacio u sastav glavnine.

Dijelovi 3. i 4. četničke brigade, sa 6. satnijom 2. bojne 10. domobranske pukovnije, krenuh su 9. avgusta

iz Donjeg Lapca preko Dnopoljskog Trnavca, u napad na dijelove Ličkog NOP odreda na Kamenskom. Bataljon odreda uspješno je zadržavao te snage cijelo posli-popodne na Kamenskom, ali su četnici noću, poznavajući odlično staze u Plješevici, uspjeli da zaobiđu lijevo krilo bataljona i da izbiju na Bjele Potoke i nad Frkašić, zbog čega se bataljon povukao na Padališta.

Trećeg dana »pothvata« neprijatelj je počeo s napadom i iz dva sjeverna pravca.⁴⁵ Iz Babinog Potoka 10. avgusta izjutra krenula je 19. ustaška bojna u napad na Homoljački klanac, uz jaku artiljerijsku podršku. Bataljon 1. brigade zadržao ga je i odbio. Prije podne jedan legionarski bataljon iz Ličkog Petrovog Sela, ojačan ustašama, uz vrlo obilnu artiljerijsku podršku, napao je bataljon 1. brigade u Prijeboju i potisnuo ga prema Čuića Krčevini. Stab 1. brigade ubacio je tada u borbu još jedan bataljon, pa je neprijatelj protunapadom tih dvaju bataljona odbačen iz Prijeboja u Ličko Petrovo Selo.

Prvi bataljon 846. puka i dijelovi 35. ustaške bojne produžili su 10. avgusta prije zore, iz Udbine u Jošane. Na južnoj periferiji sela (Kurozeb, k. 808) ovoj koloni pružili su izjutra otpor jedan bataljon Ličkog NOP odreda i izviđačka četa 35. divizije, ali je nisu uspjeli zaustaviti, pa je ona do 9 sati izbila u Pećane. Do tada je i kolona s Ljubova uspjela da se probije preko Bunića, pa su se te dvije kolone spojile u Debelom Brdu, gdje su, prema dnevnom kominikeu ustaškog Generalštaba, od 13. avgusta, »zaplijenile 100 kola neovršenog žita«.⁴⁶ Iz Debelog Brda dio 1. bataljon 846. puka uputio se u Krbavicu, ali ga je otud 2. brigada poslije podne odbacila nazad u Debelo Brdo.

Pošto se našao s oko 5 bataljona u sjevernom dijelu Krbavskog polja, neprijatelj je odmah preduzeo mjere da osigura vezu s njima iz Gospića preko Ljubova. Od Široke Kule do Bunića na obezbjeđenje ceste postavljene su dvije ustaške bojne i tenkovska satnija-PTS-a (Poglavnikovog tjelesnog zdruga).

⁴⁵ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 120.

⁴⁶ Isto, dok. br. 119.

Njemačka komanda nije u tolikoj mjeri bila zainteresirana za pljačku žita, kojim je i onako manipulirala ustaška komanda u Gospiću, da bi svoj bataljon duže zadržavala na nesigurnom terenu kod Kravskog polja. Za Stab njemačkog 15. brdskog armijskog korpusa bilo je važnije da se uspostavi veza između Bihaća i Otočca, preko Prijeboja, pa je zauzetost 35. divizije borbama u Kravi htio iskoristiti da tu namjeru i ostvari. Stabu 392. divizije naređeno je da za taj zadatak upotrebi cijeli 846. puk, s ojačanjima, a Štabu 373. divizije da jednim bataljonom sadjejestvuje iz Ličkog Petrovog Sela prema Prijeboju. Prvom bataljonu 846. puka naređeno je da se 11. avgusta iz Debelog Brda pomjeri u rejon Korenice i, preko Homoljca, poveže s glavninom 846. puka koja će nastupati iz Babinog Potoka.⁴⁷ Do Korenice je ovaj bataljon došao bez veće borbe, ali su mu na liniji Mihaljevac — Vrelo pružili jak otpor dva bataljona 1. brigade. Poslije borbe koja je trajala do pred mrak, 1. bataljon 846. puka, uz sadejstvo snaga iz Babinog Potoka koje su napale Homoljački klanac, uspio je da ovlada Pogledalom iznad Vrela i preko Homoljca da se spoji s 3. bataljonom 846. puka, koji je krenuo iz Babinog Potoka. Poslije tog spajanja, u Homoljcu i Vrelu ostao je 3. bataljon, a 1. bataljon vratio se u Korenicu, odakle je izvršio jak pritisak na Mihaljevac i zauzeo ga.

Tog dana uveče 35. divizija zauzimala je ovakav raspored: 1. brigada zanoćila je na prostoru Uvalica, Koren, Reka, Prijeboj, 2. brigada na prostoru Trnavac, Kravica, Čanak; 3. brigada na prostoru Podlapača, Srednja Gora, Mekinjar, a Lički NOP odred u rejonu Padališta. Druga brigada 8. divizije stigla je 11. avgusta na sektor Plitvičkih jezera, a noću 11/12. avgusta razmjestila se u Jezercu, Plitvičkom Ljeskovcu i Prijeboju, pa su snage 1. brigade bile oslobođene za djejestvo prema Kravskom polju.⁴⁸

Bataljon 1. brigade, koji su kod Prijeboja smjenile jedinice 2. brigade 8. divizije, krenuo je 12. avgusta u

⁴⁷ AVII, k. 18, br. reg. 39/14.

⁴⁸ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 48.

Koreničku Reku, da otud, sa sjevera, napadne neprijatelja na Pogledalu, dok bi ga dio 2. brigade napao s juga. U Koreničkoj Reci taj bataljon sukobio se sa dijelovima 3. bataljona 846. puka, koji su tamo izbili iz Vrela. Ovom bataljonu pritekao je u pomoć 2. bataljon 1. brigade, pa je neprijatelj odbačen na Ljeskovi vršak (k. 995), gdje je ostavio dio snaga, a sa ostalim produžio prema Uvalici. Pred podne neprijatelj je s Mihaljevca krenuo u napad prema Prijeboju, ali je uspješnom obranom dvaju bataljona 1. brigade zadržan pred Koreničkom Kapelom, a predvečer protunapadom odbačen na polazne položaje na Mihaljevcu. Druga brigada izvršila je 12. avgusta iz rejonu Vujmovih Glava više napada na Pogledalo i Homoljački klanac da bi presjekla vezu između Babinog Potoka i Korenice, ali u tome nije uspjela.

S obzirom na prisustvo 2. brigade 8. divizije u rejonu Plitvičkih jezera, Štab 35. divizije odlučio je da 13. avgusta sa dva bataljona 1. brigade zatvori pravac Mihaljevac — Prijeboj, a sa druga dva da presječe vezu Korenica — Babin Potok na Pogledalu, a zatim neprijateljeve dijelove iz Mihaljevca i Korenice odbaci na jug prema Debelom Brdu. Druga brigada je za to vrijeme imala da vrši pritisak na Vrpila, Kuzmanovaču i Bunić, a 3. brigada da presječe neprijateljevu vezu s Gospićem na Ljubovu. Na Pogledalu i u Homoljcu 1. brigada nije zatekla neprijatelja, jer se on otuda upravo povukao u Uvalicu. U to vrijeme 1. bataljon 846. puka prešao je s Mihaljevca i iz Rudanovca u napad na bataljone 1. brigade u Koreničkoj Kapeli. Poslije oštih borbi koje su trajale cijeli dan, neprijatelj je uvečer, »napredujući lagano kao putujući jež«,⁴⁹ kako je to zapisano u istorijatu 392. divizije, pod stalnom bliskom vatrom i trpeći teške gubitke izbio u Prijeboj, gdje se spojio sa snagama koje su u isto vrijeme tamo izbile iz pravca Uvalice i Ličkog Petrovog Sela. Prva brigada ostala je i poslije tog proboja neprijatelja na prostoru između Prijeboja i Korenice.

⁴⁸ AVII, k. 18, br. reg. 39/14.

Treća brigada krenula je u napad na Ljubovo i uspjela da se uklini u neprijateljeve položaje kod Rakića, •ovladavši Konjskim vrhom i Golouzom. Brzo privučenim pojačanjima neprijatelj je održao prijevaj, pa je poslije više napada i protunapada vratio i izgubljene položaje, a 3. brigada je ostala na liniji Srnećak — Sove (između Ljubova i Svračkovog Sela). Manji napadi 2. brigade prema Krbavskom polju nisu donijeli nikakve promjene u položaju, ali je demonstrativni napad jednog njenog bataljona prema Kuzmanovači i Gostovači natjerao ustašku komandu da za obranu prilaza Perušiću privuče dijelove svoje bojne iz Kosinja u Konjsko Brdo.

Na sektoru Plitvičkih jezera 2. brigada 8. divizije vodila je 13. avgusta vrlo teške borbe. Izjutra toga dana •ona je sa dva bataljona napala 3. bataljon 846. puka u Uvalici, ali ga do podne nije pokrenula s položaja. U ponovljenom napadu iz pravca Belog vrha, poslije podne položaji njemačkog bataljona bili su rasječeni na dva dijela, pa se dio njegovih snaga povukao prema Čuića Krčevini, u susret 1. bataljonu, koji je nadirao preko Koreničke Kapele, a drugi dio koji je odstupio na zapad od Uvalice, bio je prihvaćen od dijelova 2. bataljona 846. puka, koji je pritekao u pomoć iz Babinog Potoka. Pošto su se predvečer u rejonu Prijeboja spojile kolone koje su nastupale iz Ličkog Petrovog Sela i Korenice, neprijatelj je prešao u napad na 2. brigadu kod Uvalice uz vrlo jaku artiljerijsku podršku, pa su se one uvečer povukle sjeverno od Uvalice, zatvarajući i dalje pravac Prijeboj — Plitvički Ljeskovac. Ni pokušaj neprijatelja da iz Babinog Potoka prodre u Plitvički Ljeskovac nije tog dana (13. avgusta) uspio, jer je 2. bataljon 2. brigade odbio napad na tome pravcu.⁵⁰

Narednog dana neprijatelj je pokušao da zaobiđe 2. brigadu sa sjevera i da se probije pravcem Prijeboj — Plitvička jezera — Plitvički Ljeskovac — Babin Potok. ali kada mu ni to nije uspjelo, Stab 846. puka zatražio je od dijelova 373. divizije u Ličkom Petrovom Selu da prihvate ranjenike 1. i 3. bataljona, pa su se

⁴¹ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 113.

-oni noću 14/15. avgusta, pošto su napustili Prijeboj, probili preko Uvalice u Babin Potok. Tako je konačno propao i taj pokušaj njemačkog 15. armijskog korpusa da uspostavi toliko željenu vezu između Bihaća i Otočca.

U toku 14. avgusta neprijatelj je pokušao da odbaci 2. brigadu s položaja iznad Bunića (PLsačuša, Javornik) da bi cestu kroz Bunić mogao upotrebiti za evakuiranje žita prema Gospiću, ali u tome nije uspio. Pošto je 2. brigada 8. divizije čvrstim držanjem prostora Prijeboj, Plitvička jezera, Plitvički Ljeskovac obezbjedila leđa 1. brigadi i spriječavala ispade neprijatelja iz Ličkog Petrovog Sela i Babinog Potoka prema Prijeboju, Stab 35. divizije odlučio je 15. avgusta da glavninu 1. brigade prebaci na Goricu, kako bi presjekla vezu četničko-domobranske grupe u Frkašiću s ustaškim snagama u Krbavskom polju i, u sadejstvu sa 2. brigadom, organizirala napad na ustaške položaje iznad Debelog Brda. Čim su dijelovi 1. brigade izbili u Bjelopolje, četničko-domobranska grupa povukla se iz Frkašića na položaje oko Bijelih potoka i na Kamensko, a jedinice Ličkog NOP odreda posjele su nove položaje iznad Frkašića i istočno od Padališta.

Pokušaj da se zauzme Debelo Brdo izvršen je 16. avgusta izjutra. Dva bataljona 1. brigade nastupala su s linije Grabušić — Pećani, a dva bataljona 2. brigade s linije Javornik (k. 776) — Razdolje na položaje koje su branili dijelovi 35. i 32. ustaške bojne. Akcija nije bila dobro pripremljena, a ni usklađena, pa se neprijatelj na jako utvrđenim i podesnim položajima uspio održati. Odlučeno je da se napad bolje pripremi i ponovi narednog dana.

Da bi se neprijatelj prinudio na razvlačenje snaga, glavnina 3. brigade prebacila se 16. avgusta u Vrebac i Medak i toga dana uveče napala 1. bojnu 3. posadnog zdruga u Ribniku i Bilaju, koji je bio ojačan jednom baterijom topova i bornim kolima. Neprijatelj je noću bio protjeran iz Ribnika i jednog dijela Bilaja, pa se brigada 17. avgusta izjutra povukla u Vrebac.

Pošto su se bataljoni 1. i 2. brigade noću 16/17. avgusta odmorili i nahranili, a narednog dana do podne

bolje pripremili za sadjejtvo, prešli su poslije podne u odlučan napad na neprijatelja na položajima oko Debelog Brda. Artiljerijski divizion uspješno je podržavao napad, pa su ustaške jedinice predvečer zbačene sa svih položaja i natjerane na povlačenje preko Kravskog polja ka Šalamuniću i Buniću. Pod pritiskom jedinica 1. i 2. brigade neprijatelj je iste večeri povukao sve svoje snage iz Kravskog polja na ljubovske položaje. Pokušaj četničko-domobranske grupe da prodorom iz Bijelih potoka u Bjelo Polje ugrozi leđa 1. brigadi, nije uspio, jer je 2. bataljon Ličkog NOP odreda zaustavio neprijatelja na liniji Frkašić — Padališta.

Pošto nije htio da odustane od započete pljačke, a videći da samo sa svojim snagama neće moći da se vrati u Kravsko polje, Zapovjedništvo operativnog područja »Velebit« zatražilo je hitnu pomoć od Štaba 392. divizije. On mu je 18. avgusta, na kamionima, prebacio 2 bataljona 846. puka iz Vrhovina na Ljubovo kod Rakića, pa su narednog dana, 19. avgusta, ustaški i nje-mački štabovi pravili na Ljubovu planove za novi upad u pravcu Debelog Brda.

U ponovno osvajanje sjevernog dijela Kravskog polja neprijatelj je 20. avgusta krenuo s Ljubova, borbenim poretkom u obliku klina. Na čelu su bili 2. bataljon 846. puka i tenkovska četa. Oni su nastupali pravcem Bunić — Debelo Brdo. Desno je nastupala 34. ustaška bojna od Vukmirovića ka Laudonovom gaju, a lijevo 32. ustaška bojna s Crnog vrha, preko Pisačuše ka Kravvici. U sredini tog poretka nastupala je artiljerija za podršku cestom Ljubovo — Bunić — Debelo Brdo. a iza nje duga kolona kola za evakuaciju žita koje je trebalo opljačkati. Na osiguranju Ljubova ostala je 31. ustaška bojna, a 35. ustaška bojna posjela je položaje od Široke Kule do Tepšanovca. Neprijatelj je o rasporedu 35. divizije imao približno tačne podatke i krenuo je s uvjerenjem da će za narednih nekoliko dana opljačkati do kraja bogata polja sjeverne Krbave.

Tog dana je 1. brigada imala u Debelom Brdu dva bataljona, dok je jedan bio u Bjelopolju i Grabušiću, a jedan oko Korenice. Druga brigada bila je i dalje u

Buniću, Krbavici i na Pisačuši, a 3. brigada, s glavnom snagom u pokretu iz Vrepca ka Ljubovu. Štab 35. divizije očekivao je dolazak 3. brigade na položaje južno od Ljubova i planirao napad svim snagama i odbacivanje neprijatelja prema Perušiću i Širokoj Kuli.

Neprijateljev napad počeo je pred podne. Celo njemačkog 2. bataljona nastupalo je duž ceste, štiteći inžinjerijsko odjeljenje za razminiranje, a iza njega se kretala tenkovska četa. Pošto je potisnuo dijelove 2. brigade s južnih padina Pisačuše, 32. ustaška bojna omogućila je prodor njemačkog bataljona kroz Bunić u zapadni dio Debelog Brda, ali su ga tu bataljoni 1. brigade zaustavili. Sve do mraka trajala je oštra borba oko Dragaševog Brda, ali neprijatelj nije uspjevao da proširi prodor na visove iznad Debelog Brda, niti da bataljon 2. brigade zbací s Murgovače.⁵¹

Treća brigada stigla je do oodne na planinsku stazu koja povezuje Široku Kulu preko Ošipove glavice s Jagodnjom i odatle odmah prešla u napad na 31. ustašku bojnu na Golouzi i dijelove 35. ustaške bojne na Tepšanovcu. Poslije nekoliko oštih napada i protunapada lijevo krilo Brigade ovladalo je Tepšanovcem, a zatim i Gradinom (iznad Vukave), a desno Golouzom, pa se brigada na taj način uvečer čvrsto uklinila između 31. i 35. ustaške bojne, ugrožavajući bliskom vatrom saobraćaj preko prijevoja Ljubovo kod Srdara. Jedan bataljon 3. brigade izvršio je snažan pritisak na 34. ustaški bataljon na položajima između Ljubova i Svrčkogog Sela, spriječavajući tako njegov daljnji pokret ka Laudonovu gaju. Neprijatelj je na cijeloj liniji od Široke Kule do Debelog Brda zanoció u prilično nesigurnom položaju, ali noć nije iskoristio da se izvuče. Sjutradan pred zoru 1. i 2. brigada snažno su napale na njemački 2. bataljon i 32. ustašku bojnu i natjerali ih da se prije podne povuku u neredu iz Debelog Brda i Bunića na Ljubovo. Štab 35. divizije organizirao je odmah gonjenje, naredivši 1. brigadi da i dalje vrši pritisak pravcem Bunić — Ljubovo — Široka Kula; 2. brigadi da brzim pokretom sa Pisačuše, preko Crnog vrha, izbije u Podove na

⁴¹ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 113.

bok neprijateljevih snaga, a 3. brigadi da presječe neprijateljevu odstupnicu u rejonu Srdara. Plan gonjenja nije bio u potpunosti ostvaren, jer su bataljoni 2. brigade sporo napredovani, oprezno zaobilazeći Ljubovo preko Kuzmangvače, pa su kasno stigli na Podove. Treća brigada vršila je snažan pritisak na prijevaj, ali su tenkovi spriječavali prilazak Rakićima i Srdarkna, a protunapadom 35. ustaške bojne na lijevo krilo 3. brigade bataljon s Gradine bio je potisnut prema Jezerskom vrhu. Tako je neprijatelj uspio izvući svoje snage s Ljubova u Široku Kulu, mada je prema njegovom vlastitom priznanju u dnevnom borbenom izvještaju, to bilo više bježanje nego povlačenje, jer se 2. bataljon 846. puka uspio srediti tek u Ličkom Osiku, te uz put ostavio dosta ratnog materijala (top, 2 puškomitraljeza, 2 radio-stanice, 2 poljske kuhinje, motocikl, 14 konja itd.). Ni ustaške jedinice nisu prošle mnogo bolje. S Ljubova su borci 35. divizije poslije borbe uputili kolonu zaprežnih kola, natovarenih opljačkanim žitom nazad u krbavska sela i vratili ih seljacima.

Glad za žitom i osjećaj gorčine zbog doživljenog poraza, nisu dali mira ustaškoj komandi u Gospiću, pa se ona pripremala da još jednom pokuša prodrijeti u Krbavsko polje. Od Štaba 373. divizije dobivena je tenkovska četa kao pojačanje i 23. avgusta prebačena iz Gračaca u Gospić, a da joj iznenađene teritorijalne jedinice u Raduču i Metku nisu ni pružile otpor.

Izjutra 24. avgusta neprijatelj je počeo napad. Iz Perušića prema Podovima nastupala je 34. ustaška bojna sa zadatkom da napredujući uz sjevernu stranu ceste izbije na Orni vrh i tako olakša napredovanje glavnih snaga preko Ljubova ka Buniću. Desno od nje cestom je nastupala 31. ustaška bojna, predvođena četom njemačkih tenkova, sa zadatkom da u početku veže za sebe glavninu snaga 35. divizije na Ljubovu, a zatim da izbije ti Bunić. Južno od ceste preko Tepšanovca i Cubrića vrha trebalo je da nastupa 32. ustaška bojna u pravcu Salamunića, zaobilazeći lijevo krilo naših snaga. Ovog puta njemački bataljon nije se nalazio u prvom borbenom redu, kao ranije, nego je oprezno nastupao iza li-

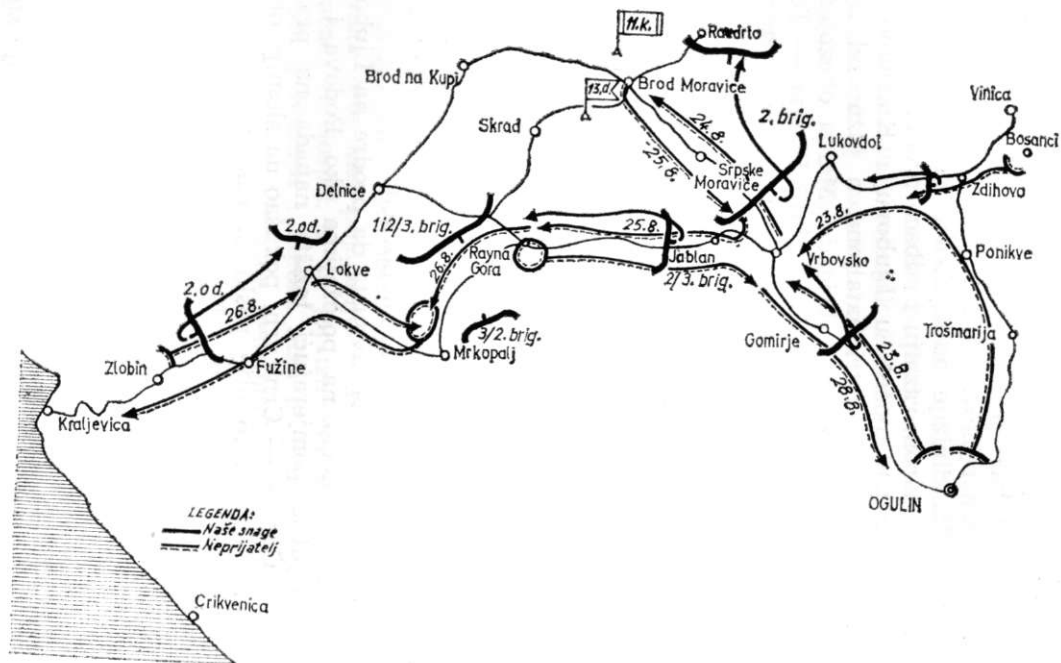
jevog krila 32. ustaške bojne. Artiljerija se kretala cestom iza 31. bojne. Osiguranje prijevoja Ljubovo, kada bude zauzet, trebalo je da preuzme 35. ustaška bojna, ojačana ustaškom tenkovskom satnijom. Opći plan je bio da se snage 35. divizije na Ljubovu natkrile, a zatim koncentričnim udarom razbiju i odbace prema Korenici.⁵²

Kada je napad počeo, u Ljubovu i Kuzmanovači nalazila se 2. brigada s tri bataljona, a južno od Ljubova i u Jagodnji bila je 3. brigada. Manja obezbjeđenja prema Širokoj Kuli bila su na liniji Podovi — Tepšanovac. Ona su pružila uporan otpor, zadržala neprijatelja nekoliko sati i stvorila vreme 2. i 3. brigadi da se razviju za borbu. Uz podršku artiljerije i tenkova, 31. i 34. ustaška bojna zauzele su oko podne Čardak (k. 942), s kojeg se bataljon 2. brigade uredno povukao na k. 1005. Odmah poslije podne njemački bataljon i 32. ustaška bojna pokušavali su da zauzmu visove Golouru (k. 1162) i Cubrića vrh (1145), a manjim dijelovima da kroz Baračke drage zaobiđu lijevo krilo 3. brigade. Međutim ona se održala na glavnim položajima, a zatim prešla u protunapad i prinudila i Nijemce i ustaše na povlačenje prema Tepšanovcu. U isto vrijeme 2. brigada protunapadom je povratila Čardak i spriječila prodor 34. ustaške bojne u Kuzmanovaču.⁵³

Pošto nije uspio 24. avgusta da prodre na Ljubovo, neprijatelj je zanoćio na položajima oko Podova i 25. avgusta izjutra, pomjerajući težište napada na pravac Podovi — Čardak — Crni vrh, pokušao da slomije otpor 2. brigade, ali mu to nije pošlo za rukom, pa njegovi napadi postepeno gube u intenzitetu. To je bio znak 2. i 3. brigadi da pred podne pređu u odlučan protunapad. Za svega dva sata neprijatelj je bio zbačen sa svih položaja istočno od Široke Kule. Gonjenje je zaustavljeno na liniji Glunčuša — Široka Kula, jer Štab 35. divizije nije htio da premorene jedinice, silaskom u polje zapadno od Široke Kule, budu izložene gubicima od dejstva prilično jakih tenkovskih jedinica, koje su se tamo rasporedile. Štab 392. divizije izdao je još iste

⁴⁷ AVII, k. 18, br. reg. 39/14.

⁴⁸ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 48.

Prodor neprijateljske borbene grupe (23—27. avgusta 1944) kroz Gorski kotar

večeri naređenje 2. bataljonu 846. puka da se više ne upušta u borbe na tom sektoru.

Borbom na Ljubovu, 25. avgusta, završena je bitka za ljetinu u Krbavskom polju. Mada je u periodu od 10. do 16. avgusta neprijatelj uspio da otme nešto neovršenog žita, to je bilo u nesrazmjeri sa žrtvama kojima je to platilo. Ustaške i njemačke jedinice imale su u toj borbi preko 50 poginulih i oko 150 ranjenih. Istina, ni gubici jedinica 35. divizije nisu bili mah: 33 poginula i 112 ranjenih, od čega skoro polovina iz 1. brigade.

Ti se gubici nisu teško odrazili na moral ni na brojno stanje jedinica, jer su u borbama postizani uspjesi, a krajem avgusta izvršena je popuna novomobilisanim borcima. Na žalost, trećina poginulih i ranjenih bile su starješine, među kojima 3 komandanta bataljona, 10 komandira četa i 8 političkih rukovodilaca bataljona i četa.

Borbe u ovom periodu jasno su pokazale da je borbena vrijednost boraca 35. divizije toliko porasla, da je bila znatno veća od borbene vrijednosti ustaških i njemačkih jedinica, jer su njeni bataljoni postizali uspjehe u napadima na brojnije i opremljenije neprijateljeve jedinice. Glavni štab Hrvatske, cijeneći uspjehe 35. divizije u ljetnjim borbama, poslao je 30. avgusta depešu svim potčinjenim štabovima 11. korpusa, u kojoj se kaže: »Pohvaljujemo borce i rukovodioce 35. divizije. Tridesetpeta divizija živeći i boreći se pod teškim uslovima razbila je nekoliko neprijateljevih ofenziva u Lici i nanijela neprijatelju velike gubitke u ljudstvu i materijalu. Za pokazanu hrabrost i izdržljivost u borbi pohvaljujemo borce i rukovodioce 35. divizije i ističemo ih za primjer«.

Glavni štab Hrvatske imao je u to vrijeme bolje veze sa Štabom 35. divizije i neposrednije utjecao na razvoj borbi u Lici, nego li Stab 11. korpusa. Nalazeći se u sjevernom dijelu Gorskog kotara, Stab 11. korpusa bio je zauzet složenom taktičkom -situacijom na sektoru Vrbovskog, zbog prodora njemačko-ustaških snaga iz Ogulina i sjevernog Primorja u rejon gdje je bio razmješten Stab 11. korpusa. Zato je Glavni štab Hrvatske tražio od štabova 4. i 8. korpusa NOVJ da situaciju 35.

diviziji olakšaju upućivanjem do jedne divizije u sjeverni, odnosno u južni dio Like.

Znatnu neposrednu pomoć 35. diviziji u najkritičnijem periodu borbi pružila je 8. divizija 4. korpusa, upućivanjem svoje 2. brigade na sektor Plitvičkih jezera. I 13. divizija nastojala je da povećanjem aktivnosti svoje 1. brigade na sektoru Brinja veže dio snaga 392. divizije, i tako spriječi još jače njeno angažovanje u Lici. Posrednog uticaja na situaciju u srednjem dijelu Like imala je i pojačana aktivnost jedinica 8. korpusa u južnoj Lici, kamo je u avgustu upućena cijela 9. divizija, jer je, zahvaljujući njoj 3. brigada 35. divizije mogla biti zadržana kod Krbave za sve vrijeme borbi za ljetinu. Saveznička avijacija nije neposredno podržavala borbe 35. divizije u ovom periodu.

Glavni štab Hrvatske još početkom ljeta stavio je u dužnost štabovima 8. i 11. korpusa da obrate veću pažnju sektoru na granici Like i Dalmacije, između Knina i Gračaca, da bi se slobodni teritoriji sjeverne Dalmacije (Bukovica) i Like čvršće povezali čim se za to stvore uvjeti.⁵⁴ Posebnu smetnju vezama Like s Dalmacijom pričinjavala je njemačko-četnička posada u Gračacu i povremeno prisustvo neorganiziranih ustaških jedinica u rejonu Lovinca. Povoljna operativna situacija u Dalmaciji sredinom avgusta omogućila je upućivanje u Liku cijele 9. i dijela 19. divizije. Kada su borbe za obranu ljetine u Krbavi 25. avgusta bile završene 35. divizija mogla je odvojiti dio snaga za dještva u južnoj Lici. Dogovoreno je da se brzo pripremi i izvede zajedničkim snagama napad na posade u Gračacu, Grabu i Lovincu, pod rukovodstvom Štaba 8. korpusa, kome je Štab 35. divizije 26. avgusta stavio na raspolaganje svoju 3. brigadu i artiljerijski divizion (bez brdske baterije).

Zapovješću Štaba 8. korpusa od 24. avgusta, određen je kao opći cilj akcije: likvidacija četničkih, ustaških i njemačkih snaga u Gračacu, Lovincu i Grabu (Smrekova) i prekidanje veza između Gospića i Knina, zatim da se povežu slobodni teritoriji Like i Dalmacije

^M Oslobođilački rat, 2, str. 116.

i stvore povoljniji uvjeti za dještvo protiv neprijatelja na komunikaciji Bihac — Knin. U sklopu tog opceg zadatka, dati su jedinicama i posebni zadaci.⁵⁵

Napad na Gračac, u kojem su bili dijelovi 384. puka 373. divizije i gračacke četničke brigade, vršile su 3. i 4. brigada 9. divizije, a njena 13. brigada napadala je u isto vrijeme neprijateljeva uporišta u /rejonu Cerovci (Grab, Culnin i Smrekovac), gdje su bili manji dijelovi 383. puka 373. divizije i oko 100 četnika. Deveta divizija pošla je u napad iz Gubavčevog polja i Glogova, s tim što je 3. brigada trebalo da neposredno prije napada pređe iz Gubavčevog polja preko Derin-Gaja na Resnik, da bi glavni pravac napada usmjerile na Gradinu (k. 616). Četvrta brigada napadala je gračacku posadu s istoka, dok je 13. brigada napala svoje ciljeve sa sjevera, s tim da ih, u prvom redu, blokira, a zatim pristupi postepenoj likvidaciji. Na obezbjeđenje prema Otriću i Srpskom klancu, od intervencije dijelova 373. divizije i dviju četničkih brigada (3, i 4) 1. četničkog korpusa, sa ceste Srb — Otrić — Zrmanja, postavljena je 6. brigada 19. divizije, ojačana dijelovima 5. brigade. Protiv intervencije 4. ustaškog zdruga i dijelova njemačke 392. divizije iz Gospića i Lovinca, postavljena je 3. brigada 35. divizije na položaje u Ličkom Cerju. Jedan bataljon iz 9. divizije upućen je na položaje između Mazina i Gornjeg Lapca da spriječi intervenciju s tog pravca, a Zadarski NOP odred zatvorio je pravac od Obrovca na prijevoju Prosina.

Pošto je Stab 35. divizije dobio zapovjest Štaba 8. korpusa sa zakašnjenjem, 3. brigada i artiljerijski divizion odmah su ubrzanim maršom krenuli na zadatak, te su na vrijeme posjeli određene položaje. Ova brigada morala je da borbom zauzme liniju Smokrić — Medvidovača (k. 838) — Cerje na kojoj je vršila obezbjeđenje. Ona je uspjela da u toku 28. avgusta odbije ispađe 35. ustaške bojne iz Lovinca i da postavi minske prepreke na cesti Lovinac — Gračac.⁵⁶

⁵⁵ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 73, 84 i knj. 33, dok. br. 17.

⁵⁶ Zbornik, tom V, knj. 33, dok. br. 17.

Napad na Gračac trebalo je da počne 28. avgusta u 3 sata, ali je zbog zakašnjenja 3. brigade 9. divizije otpočeo u 5,20 sati, što je znatno utjecalo na daljnji tok operacije jer nije postignuto iznenađenje. Pošto napad 28. avgusta nije uspio, obnovljen je naredne noći, ali i ovog puta bez većih rezultata.

Jedinice 19. divizije za to vrijeme uspjevale su da odbiju sve pokušaje neprijatelja da intervenira iz Otrića i Obrovca prema Gračacu.

Stab njemačkog 15. armijskog korpusa naredio je 28. avgusta Stabu 392. divizije da hitno pruži pomoć gračačkom garnizonu intervencijom iz Gospića. U toku 29. avgusta iz Otočca u Gospić prebačeni su na kamionima 2. bataljon 846. puka i jedna ustaška satnija, koji su u pratnji tenkovske čete krenuli za Lovinac. Tim pojačanjem neprijatelj je s linije Lovinac — Sveti Rok prešao 30. avgusta prije podne u odlučan napad na 3. brigadu 35. divizije. Cijelog dana ona je odoljevala napadima i nosila neprijatelju gubitke. Predvečer se neprijatelj probio preko Ričica u Gračac, na koji je 9. divizija obustavila daljnje napade.

Artiljerijski divizion 35. divizije za vrijeme napada na Gračac, uspješno je djelovao po određenim ciljevima, te je on, kao i 3. brigada, svoj dio zadatka obavio onako kako je zapovješću Štaba 8. korpusa bilo predviđeno.

Pošto je napad na Gračac 30. avgusta obustavljen, 3. brigada ipovučena je u rejon Udbine, a artiljerijski divizion u Podlapaču. Deveta divizija orijentirala je svoje snage za dejstvo na liniji Donji Lapac — Srb — Otrić.

Obrana slobodnog teritorija Gorskog kotara

Stab 13. divizije dostavio je 28. jula 1944. Stabu 11. korpusa NOVJ plan aktivnosti svojih jedinica. Plan je bio načelan, odražavao je vojno-politička kretanja i opće potrebe NOB-e u Gorskom kotaru, a polazio je od tri najosnovnije činjenice koje bi omogućile da 13. di-

vizija bude najpotpunije iskorištena. To je značilo da treba: izvoditi opsežne operacije na saobraćajnici Karlovac — Ogulin, aktivirati se na liniji Zlobin — Plaše — Grobnik, ponovno likvidirati posade u uporištima Drežnica i Skalići, i izvršiti jači pritisak na saobraćajnicu Ogulin — Senj. Plan je bio samo orijentaciono postavljen, jer je trebalo uzeti u obzir i neprijateljeve aktivnosti.⁵⁷

Jače snage neprijatelja (dijelovi 846. puka 392. divizije, dvije čete 16. dopunskog bataljona, jedna satnija domobrana i nepoznat broj ustaša iz 33. ustaške bojne — približno oko 2500 vojnika s 8 tenkova) krenule su 1. avgusta iz Ogulina prema Gorskom kotaru u dva pravca. Desna kolona je nastupala pravcem Ogulin — Hreljin — Gomirje — Vrbovsko da bi dijelove 13. divizije odbacila što dalje od Ogulina i željezničke pruge Ogulin — Karlovac, a isto tako i od ceste Ogulin — Brinje — Senj. Raspored 13. divizije⁵⁸ omogućio je da se bez većih marševa, u samom početku, osujeti namjera neprijatelja. Prvog dana neprijateljeve aktivnosti borbu su prihvatila dva bataljona 1. brigade (3. bataljon na pravcu Kamensko — Stubica, a 2. bataljon kraj Gomirja do Vrbovskog), zadržavajući neprijatelja i organizirano se povlačeći. Do mraka oni su odstupili do linije Stubica — Hambarište (3 km jugoistočno od Vrbovskog). Za to vrijeme ocjenjene su snage i cilj neprijatelja, pa je Štab 13. divizije preduzeo mjere za obranu slobodnog teritorija.

S Korduna je hitno povučena 2. brigada; 3. brigadi je naredeno pripremno stanje, dok je 1. brigada sa dva bataljona zatvorila pravac Vrbovsko — Stubica i prema Srpskim Moravicama, a jednim bataljonom iz Ravne Gore zaposjela položaje ispred Senjskog; jedan njen bataljon i bataljon 2. brigade (koji nije bio na Kordunu)

⁵⁷ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 94.

⁵⁸ Prva brigada: Stubica, Gomirje, Ravna Gora, Lukovdol; 2. brigada: jedan bataljon Vukova Gorica, a tri bataljona na putu za Kordun radi osiguranja prebacivanja hrane; 3. brigada tri bataljona u Delnicama a jedan u Mrzlim Vodicama. Štab Grupe odreda u Mrkopalju: 1. odred u Jasenku i Krakaru i 2. odred u Fužinama.

stalno su napadali neprijatelja u njegovoj taktičkoj pozadini u rejonu Brdarice—Kamensko—Gomirje.

Cijelog 2. avgusta 1. brigada uspješno je usporavala napredovanje neprijatelja, koji je usmjerio glavni udar prema Srpskim Moravicama i do večeri napredovao do Presika. Toga dana bataljoni koji su trebalo da operiraju u neprijateljevoj pozadini, bili su neaktivni. Navečer je na temelju razvoja situacije donijeta, odluka da se neprijatelj, ukoliko ispolji još jaču težnju za probojem u unutrašnjost slobodnog teritorija, tuče bočno, a 2. brigada da operira u njegovoj pozadini na liniji Gomirje — Haimbarište — Stubica. Da se neprijatelju ne bi pružila mogućnost odmaranja, naređeno je da 1. brigada bez prestanka napada na pravcu Presika — Stubica. Noću 3. avgusta 1. brigada sa dva bataljona prešla je u napad, a jedinice u pozadini, koje su trebalo da koordiniraju napade po vremenu, opet su zakasnile. U prijepodnevnim borbama 1. brigada postigla je dobre rezultate; odbacila je neprijatelja do Stubice, na kojoj liniji on uvodi svježije snage s nekoliko tenkova, ali nije uspio potisnuti 1. brigadu. Sav taj dan vodila se borba u kojoj su 1. brigada i neprijatelj izmjenjivali napade i protunapade, ne pomaknuvši protivnika s prednjeg kraja. Pred mrak je 1. brigada imala već 60 sati neprestanih borbi.

Poslije nekohko sati odmora, noću 4. avgusta, ona prelazi ponovno u napad na istom pravcu kao i prethodnog dana. Okršaji su nastavljeni sve do navečer toga dana. Druga brigada je, opet, ostala cijeli dan neaktivna. Stab 13. divizije prebacio je svoju rezervu (3. brigadu) u rejon Jablana (5 km zapadno od Vrbovskog) i, ujedno, naredio Štabu Grupe odreda da aktivira 1. odred na sektoru Drežnice. Do mraka je divizija bila grupirana: 1. brigada na cesti Vrbovsko — Srpske Moravice u dva ešelonu po dva bataljona; 2. brigada u istom rasporedu na pravcu Stubica — Lukovdol; 3. brigada s dva bataljona u Jablanu. Sjutradan (u 2 sata) izvršen je opći napad sa svim snagama. Borba je trajala sve do poslijepodne kada je neprijatelj počeo da se povlači prema Ogulinu. U borbama u toku ta četiri

dana neprijatelj je imao znatne gubitke u mrtvim i ranjenim, a uništen mu je i jedan tenk i jedan kamion. Trinaesta divizija imala je 30 poginulih, 59 ranjenih i 66 nestalih boraca.⁵⁹

Druga brigada upućena je 8. avgusta preko Severina ka Bosiljevu sa zadatkom da napadne spoljnja obezbjeđenja Bosiljeva, a ako se zato stvore povoljni uvjeti, 1 na samo Bosiljevo. Brigada je 9. avgusta izvršila odlučan napad i potisnula neprijatelja ne samo sa obezbjeđenja, nego i iz samog Bosiljeva. Zbog slabo organiziranog gonjenja, neprijatelj je uspio da se zadrži u obližnjim toplicama Lešce. Brigada je u toj borbi imala 2 poginula i 11 ranjenih. Izbačeno je iz stroja oko 50 neprijateljevih vojnika. U Toplicama neprijatelj se sudio i dobio pojačanje, pa je već narednog dana uspio da protunapadom zauzme Bosiljevo iz kojeg su se bataljoni 2. brigade povukli na obližnje položaje.⁶⁰

Kad se neprijatelj povukao u Ogulin, 1. i 3. brigada su odmah upućene na brinjski sektor. Stab 13. divizije prebacio je težište aktivnosti na sektor Drežnica — Brinje i u taj je rejon luputio 1. oko Drežnice i 3. brigadu oko Jasenka i Krakara. Budući da je ishrana bila još uvek težak problem, to se moralo jednu brigadu angažirati na prikupljanju hrane. Zato je 2. brigada ponovno upućena na područje Karlovca radi osiguranja prebacivanja hrane skupljene u Slavoniji, Kordunu i Baniji za potrebe 13. divizije i za narod Hrvatskog primorja.

Do 14. avgusta izvođene su manje akcije pojedinih četa i bataljona, u kojima je ubijeno oko 20 i ranjeno oko 48 neprijateljevih vojnika i oficira.⁶¹ Četnaestog, avgusta 13. divizija napala je neprijateljevu posadu u Drežnici. U napadu i na osiguranju učestvovalo je ukupno 13 bataljona. Međutim, napad nije uspješno izveden, zbog toga što je neprijatelj potcjenjen u fazi pripreme i izvođenja napada. To se može vidjeti iz zapovjesti

⁵⁹ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 31.

^w Isto.

⁶¹ Isto, dok. br. 66.

Štaba 13. divizije koji je ovako ocjenio neprijateljevu borbenu vrijednost:

»U Drežnici se nalazi oko 400 legionara i ustaša pod komandom švapskih gadova kod kojih je moral ispod nivoa, a u stanju su radi očuvanja svoje glave da učine sve samo da se ne bore«. ⁶² U kritičkom osvrtu Štaba 13. divizije na tu akciju, stoji: »Uvjeti za likvidaciju uporišta u Drežnici postojali su i u vezi s tim donijeta je pravilna odluka za napad. Sama akcija nije temeljito pripremljena jer nisu uzete u obzir okolnosti pod kojima se priprema vršila. Ovako olakim shvaćanjem dozvolio je Štab divizije da napad na uporište otpočne premda sve jedinice nisu stigle na određena mjesta i izvršile potreban raspored. Divizijska rezerva nije bila postavljena na mjesto odakle je bila mogućna njena brza intervencija protiv upućivanja pojačanja neprijateljevoj posadi iz Jezerana.«

Neuspjeh kod Drežnice kvario je plan Štaba 13. divizije, prema kojem je trebalo usmjeriti sve snage na saobraćajnicu Ogulin — Brinje — Senj. Dok je neprijatelj držao Drežnicu, taj plan je bio teže izvodljiv i skopčan s izdvajanjem jakih snaga za osiguranje bokova i pozadine. Zbog toga je 1. brigada prebačena na sektor Vratnik — Zupandol radi postavljanja zasjeda između Brinja i Senja. Prvi odred poslat je na sektor Krivi put, Alan, Ledenice, da bi dještovao na cesti Senj — Novi Vinodolski. U akcijama 1. brigade i 1. odreda ubijeno je oko 20, ranjeno oko 30 i zarobljeno 2 neprijateljeva vojnika, a uništen jedan tenk.

Druga brigada upućena je na Veliku Kapelu sa zadatkom da dještuje protiv saobraćaja na cesti Ogulin — Brinje. Poslije okršaja na prijevoju Vrh Kapele (Carska kuća) s dijelovima 392. divizije (Izviđački odred i 3. bataljon 846. puka, koji su preko Brinja i Senja trebalo da se prebace u sjeverno primorje, gdje bi 3. bataljon smjenio dijelove 188. brdske divizije), dva bataljona ove brigade izvršila su 17. avgusta upad u Josipdol, nanijeli posadi gubitke, pa se zatim povukli na sektor sjeverno od Ogulina. Odatle su jedinice 1. brigade

⁵ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br.16,43i 123.

od 18. do 22. augusta odlazile na osiguranje transporta hrane s Korduna u Gorski kotar. Treća brigada poslije borbi kod Drežnice, vraćena je na sektor Ravna Gora — Delnice, odakle su dva bataljona upućena u Hrvatsko primorje: jedan u Grobnik kod Rijeke, a jedan u Bribir kod Crikvenice,⁶³ radi dještva na primorskim cestama između Senja i Rijeke.

Pošto je poslije borbi na Kapeli 16. avgusta neprijatelj odustao od namjere da preko Brinja i Senja prebaci 3. bataljon 846. puka u sjeverni dio Hrvatskog primorja, on je za taj pothvat izabrao pravac preko Gorskog kotara. Raspored snaga 13. divizije, koji mu je bio poznat, nije za to predstavljao veliku smetnju, jer je odmah poslije zauzimanja Vrbovskog mogao kroz slabije branjeni slobodni teritorij relativno lako probiti se do Rijeke. Svoju grupu za proboj neprijatelj je mogao lako razviti prilazeći Vrbovskom od Oguhna i iz pravca Karlovca cestom *Luzijanom*. Na prostoru zapadno od Vrbovskog bila je samo 2. brigada 13. divizije, dok je 1. brigada bila angažirana u borbama na Kapeli i južno od Brinja, a 3. brigadi je trebalo čitav dan marša da se iz Hrvatskog primorja prebaci na sektor oko Vrbovskog.

Borbenu grupu za proboj sačinjavah su: Izviđački odred 392. divizije, 3. bataljon 846. puka, 33. ustaška bojna i četnici iz posade Generalskog Stola.⁶⁴ Napad je počeo 23. avgusta pravcima Bosanci — Severin na Kupi i Ogulin — Vrbovsko. Druga brigada odmah je angažirala sve svoje snage u frontalnoj obrani prilaza Vrbovskom ali je sa svih položaja bila potisnuta. Brzim prodorima neprijatelja stvoreno je odmah više kritičnih situacija za pojedine bataljone koji su se u posljednjem trenutku izvlačili iz taktičkog okruženja (4. bataljon na planini Vučniku, 1. bataljon iz rejona Kokošica). Do kraja dana neprijatelj je zauzeo Vrbovsko i saobraćajnicu koja vodi preko Stubice, Lukovdola i Severina na Kupi. Drugi bataljon 3. brigade bio je u Senjskom.⁶⁵

⁶³ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 68.

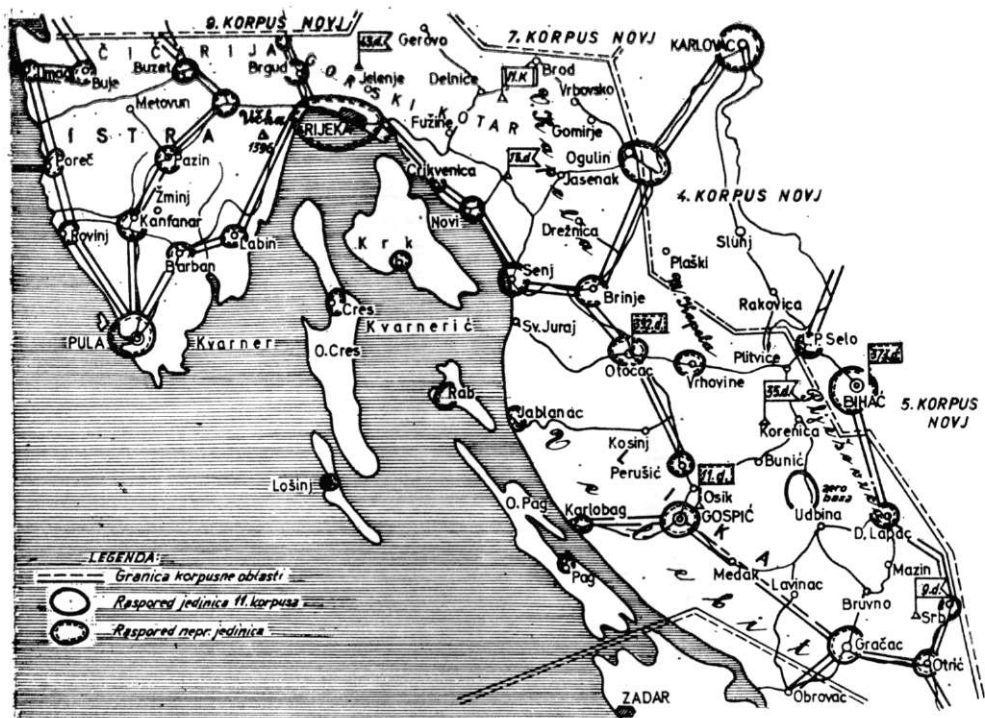
⁶⁴ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. 97.

⁶⁵ Zbornik, tom V, knj. 33, dok. br. 7.

Sjeverno od Vrbovskog kod Gorenaca, politički komesar i operativni oficir 3. brigade (Ilija Petrović i Nikica TataLović) našli su na neprijateljevu prethodnicu i poginuli.

Na sektoru 2. brigade, 24. avgusta, napad je počeo ujutro i trajao do poslije podne, kada je neprijatelj izbio u Brod Moravice gdje je iznenadio Stab 13. divizije i u selu Kuti Stab 11. korpusa NOVJ. Druga brigada bila je nabačena prema rijeci Kupi između Brod Moravica i Lukovdola. Narednog dana 2. brigada ostala je u okuci Kupe gdje se sređivala. Istodobno je neprijatelj naglo napustio Brod Moravice i odstupio prema Vrbovskom. Treći bataljon 2. brigade, koji je bio najsvježiji, angažiran je od Štaba divizije za gonjenje neprijatelja. Pred mrak je cijela 2. brigada pokrenuta kroz šumu u pravcu Vrbovskog, gdje je uhvatila dodir s neprijateljem i zanoćila kraj Hajdina. Također, iz Srpskih Moravica odstupila i 33. ustaška bojna, koja je zajedno sa 3. bataljonom 846. puka napala bataljon 3. brigade u Jablanu i potisla ga u Ravnu Goru.

Druga brigada bila je još čitav taj dan u sređivanju. Noću 25/26. avgusta iz Primorja su stigla dva bataljona 3. brigade. Jedan bataljon zadržan je u Delnicama kao rezerva divizije, a drugi je otišao u pomoć 3. bataljonu kraj Ravne i Gore. Ujutro, 26. avgusta, neprijatelj je iz Ravne Gore krenuo u nekoliko kolona opkoljavajući dva bataljona 3. brigade. Zbog prijetnje opkoljavanja, bataljoni su se odvojili i odstupali svaki na svom pravcu, lijevo i desno od ceste Ravna Gora — Mrkopalj. Kod 2. odreda 13. divizije, na frontu kod Zlobina, neprijatelj je jakim snagama probio centar obrane i prisilio cijeli odred da se brzo povuče za 13 km, severno od Lokava gdje je posjeo nove položaje. Neprijatelj nije ni namjeravao da nastupa prema Delnicama, već je skrenuo prema Mrkopalju. Poslije kraćeg zadržavanja u Mrkopalju, neprijateljeve snage iz Zlobina i 3. bataljon 846. puka krenuli su preko Sungera, Bijelog Sela, Vrata i Fužina za Zlobin i dalje u Primorje, a 33. ustaška bojna vratila se u Ravnu Goru, odakle je poslije kraćeg zadržavanja produžila za Vrbovsko.

Situacija krajem avgusta 1944.

Neprijatelj se 27. avgusta zadržao u Vrbovskom, a naredne noći odstupio u Ogulin, pa je 28. avgusta potpuno napustio raniji slobodni teritorij Gorskog kotara. Ciljeve svoga pothvata 23—28. avgusta neprijatelj je djelomično ostvario, jer je bez većih gubitaka prebacio dio snaga u Hrvatsko primorje, ali nije zadao teže udarce 13. diviziji niti pozadinskim ustanovama na slobodnom teritoriju. U toku tih 5 dana izbačeno je iz stroja, po procjeni, nekoliko desetaka neprijateljevih vojnika, dok je 13. divizija imala 19 poginulih, 26 ranjenih i 21 nestalog borca i rukovodioca.

U kritičkom osvrtu Štaba 11. korpusa na tu operaciju, kaže se: »Stab divizije nije imao u ovoj operaciji pravog i stalnog pregleda nad situacijom na sektoru Lukov Dol — Gomirje kao ni veze, i to već poslije prvog povlačenja naših jedinica sa stalnih položaja. Nešto bolja veza uspostavljena je tek idućeg dana u zoru, dok neprijatelj nije otpočeo sa svojim daljnjim prodorom. Zbog neorganizirane obrane neprijatelj je već svojim prvim prodorom uspio postići dezorganizaciju obrane kod jedinica 2. brigade, pa čak i pojedine dijelove izbaciti iz borbe. Klinastim prodorima neprijatelj je uspio odsjeći jedinice ove brigade od međusobne veze, i time onemogućio stvaranje jedne solidne obrambene linije.

Stab divizije, iako je rukovodio ovom defanzivnom operacijom, nije vidjeo potrebu za stvaranjem rezerve i upotrebu iste u za to podesnom momentu. Ovaj propust naročito se osjetio kad je neprijatelj usmjerio svoj glavni pravac prodora na pravcu komunikacije Jakšići — Brod Moravice. Veza u ovoj operaciji pokazala se vrlo slaba, tako da štab divizije ni drugog dana nije bio upoznat sa pravim stanjem jedinica, a naročito 2. brigade. Stab brigade nije imao veze sa pojedinim bataljonima, a koje je neprijatelj uspio izbaciti iz stroja. Ovakvim nedovoljnim staranjem štaba divizije i neodržavanjem kontakta sa svojim jedinicama u borbi, dovelo je do toga da je neprijatelj bez otpora jedinica, a na koji je štab divizije računao, uspio iznenadno prodrijeti u Brod Moravice i iznenaditi štab divizije kao i štab

Korpusa u selu Kutima. Ovaj neprijateljev uspjeh iznenadnog prodora, posljedica je neorganizacije otpora od štaba brigade kao i štaba divizije, jer da je otpor na liniji Gorenci — Lovnik — Stremenica — Presika — Kleber brdo i Vujnović Selo bio iole organiziran, neprijatelju ne bi uspjelo u ovom prodoru stvarati iznenađenja.«

Formiranje 43. istarske divizije

Operativni štab za Istru uz suglasnost Štaba 11. korpusa, naredio je, početkom avgusta 1. brigadi da s područja Učke ponovno pređe u srednji dio Istre i pristupi borbenim djelstvima u Labinštini. Brigada je prešla u rejon Čepić, Sumberk, Sveta Nedelja i pripremila napade na Rašu, Krapanj, Podlabin i Rabac istodobno. U Raši je bilo oko 120 njemačkih vojnika, a u drugim posade od 50 do 60 vojnika. Napad je počeo 3. avgusta i razvijao se u prvi mah povoljno. Bataljon koji je bio kod Barbana kao osiguranje prema Puli, odbio je prvi napad s toga pravca, ali kada se pojavila jedna neprijateljeva kolona iz pravca Zminja, morao se povući preko rijeke Raše prema Podlabinu. Otpor njemačke posade u rudniku Raši bio je vrlo jak. Pošto je i uspješan napad na Rabac onemogućila jaka intervencija iz Rijeke, kopnom i s mora, štab brigade naredio je prekid napada i povlačenje jedinica na sjever u rejon Čipića. U napadu su neprijatelju naneseni gubici i zaplijenjeno je nešto oružja (laki bacač, mitraljez, puškomitraljez i 6 pušaka), ali je i brigada imala dosta velike gubitke — 13 poginulih i 29 ranjenih boraca. Za vrijeme ove borbe brigadi je dragocjenu pomoć pružao područni omladinski radni bataljon. Omladinke tog bataljona hrabro su odlazile u prve borbene redove da bi iznosile ranjenike i da bi donijele hranu borcima na položajima. Brigada se 9. avgusta pomjerila još na sjever u rejon sela Skrapne, na Učki, odakle je vršila napade na komunikaciju Rijeka — Trst do pred kraj avgusta. Zbog zapažene koncentracije neprijateljevih sna-

ga oko Rijeke, Operativni štab za Istru naredio je 1. brigadi da se povuče preko komunikacije sjeverno od Rijeke na prostor oko Klane, radi dještava u Kastavštini, čime je trebalo olakšati položaj 13. diviziji, koja je vodila teške obrambene borbe u Gorskom kotaru.

Druga brigada prešla je početkom avgusta preko Krasa u srednji dio Istre i odmah porušila željezničku prugu između Rakitovca i Buzeta. Poslije nekoliko akcija oko Buzeta, brigada je sredinom avgusta krenula dalje na jug u Pazinštinu. U borbi kod Karojbe, 16. avgusta, ubijeno je 12, a zarobljeno 4 njemačka vojnika, te zaplijenjeno: 2 puškomitraljeza, 8 pušaka i dr. Poslije te borbe brigada se vratila u Buzeštinu, gde je saznala da neprijatelj hara po selima Krasa i odlučila da krene tamo da bi zaštitila stanovništvo. Na Krasu je zatekla spaljeno selo Vodice i druga sela. Operativni štab za Istru naredio joj je da se prebaci preko željezničke pruge u Brkine, što je odmah i učinjeno.⁶⁶ |

Dok su se dještva obje istarske brigade u avgustu uspješno odvijala u unutrašnjosti Istre, jedinice partizanskih odreda bile su, također, vrlo aktivne. Bataljon iz odreda »Učka« razoružao je 6. avgusta posadu u Kanegri. Zarobljeno je 15 karabinijera, a zaplijenjeno: 2 puškomitraljeza, 12 pušaka i dr. Iz zasjede na cesti Buje — Koper uništeno je jedno odjeljenje njemačkih vojnika i zaplijenjeno njihovo oružje. Uspjesi manjih jedinica oba istarska partizanska odreda, kao i uspjesi partizanskih vodova komandi područja, partizanskih straža komandi mjesta i diverzantskih grupa, davali su u svom zbiru vrlo značajne rezultate, odvijajući se svakodnevno širom Istre i na riječkom području. Te jedinice držale su pod svojom kontrolom znatan dio istarskog teritorija. Pod dojmom posvudašnje prisutnosti partizana, dobro organiziranog političkog rada među hrvatskim i talijanskim stanovništvom, bezizglednost borbe protiv partizana pod komandom njemačkih i fašističkih stabova, postajala je za Istrane sve očiglednija. Učestale su grupne i pojedinačne predaje neprijateljevih vojnika bez borbe, naročito karabinijera. Panično raspoloženje osje-

⁶⁶ Zbornik, lom V, knj. 31, dok. br. 12 i 97.

calo se i u nekim neprijateljevim komandama. Tako se u izvještaju 35. vojne provincijske komande u Rijeci iz toga vremena navodi, da je vjerojatno u Istru stigla 8. kordunaška divizija, da bi ojačala istarske partizanske snage pred očekivano iskrcavanje zapadnih saveznika u Istri i na Kvarnerske otoke.

Mogućnost iskrcavanja vojnih snaga zapadnih saveznika na prostoru Jugoslavije bila je prisutna od kapitulacije fašističke Italije nadalje, sve do završetka rata. Za situaciju koja bi nastala iskrcavanjem saveznika na prostoru sjevernog Jadrana, koji je bio strategijski za njih najprivlačniji, pripremali su se kako Nijemci i kvislinzi, tako i sve snage NOP-a na tome prostoru. Nijemci su vršili utvrđivanja uz obalu Istre i na topografski jakoj liniji Čićarija — Učka, a istovremeno, naročito u dragoj polovici 1944. godine, dovlačili i nove snage u Istru. U avgustu je iz Cehoslovačke na prostor oko Pazina dovedena njemačka divizija, a u septembru je u Istru stigla ponovno njemačka 71. i njemačka 237. divizija (koja je smijenila 94. diviziju) i dijelovi njemačke 162. turkenstanske divizije. Gusta mreža garnizona neprekidno je pojačavana.⁶⁷ U iščekivanju savezničkog iskrcavanja u Istri, bio je i neuspjeo pokušaj formiranja domobranske divizije u Rijeci, kao i grupiranja četničkih formacija (oko 5.000) između Rijeke i Trsta.

Vrhovni štab NOV i POJ dao je već krajem 1943. godine na znanje saveznicima, preko njihovih vojnih misija, da neko veće iskrcavanje na jugoslovensku obalu smatra strategijski nepotrebnim i politički nepoželjnim, jer bi moglo predstavljati miješanje u unutarnja pitanja Jugoslavije. Iskrcavanje bez njegove suglasnosti bio bi nedopustiv čin, kojem bi se mogli suprotstaviti i silom. O ovakvom našem stavu obavješten je i SSSR.⁶⁸ Saveznici su to, mada nerado, prihvatili.

⁶⁷ Herman Buršić, Neki aspekti vojno-političke situacije i razvitak NOVJ u Istri od formiranja 43. divizije do oslobođenja zemlje, »Dometi« br. 8/84, str. 25—26.

⁶⁸ Radule Buturović, Vojno-politički značaj formiranja 43. istarske divizije, »Dometi« 8/1984. str. 7—24.

Operativni štab za Istru, pripremajući se da po direktivi Štaba 11. korpusa izvrši novu reorganizaciju svojih jedinica, naredio je partizanskom odred »Učka« da se krajem avgusta prebaci s područja Učke u zapadni dio Gorskog kotara. Odred se sa svoja dva bataljona prebacio preko komunikacije Rijeka — Trst, pa preko Gumanca i 27. avgusta stigao u područje Cabra. Tu je od njegovih bataljona i tri riječke partizanske čete, formirana 29. avgusta, 3. brigada Operativnog štaba za Istru. Komandant odreda Miloš Ivošević postavljen je za komandanta nove brigade, a za političkog komesara Vlado Vozilo. Poslije formiranja, Brigada je prešla u Grobištinu, gdje su je odmah očekivale teške borbe.

Cijeneci perspektivu organizacijskog razvoja jedinica Operativnog štaba za Istru, kao i razvoj operativne situacije na području Istre, Gorskog kotara i Hrvatskog primorja sredinom ljeta 1944. godine, Stab 11. korpusa došao je do zaključka da su sazreli uvjeti za reorganizaciju jedinica Operativnog štaba za Istru i novu diviziju NOVJ. S takvom procjenom složio se i Glavni štab Hrvatske, pa je uputio prijedlog Vrhovnom štabu da se u Istri formira divizija NOVJ. Prijedlog je odmah usvojen, te je naredbom Vrhovnog štaba NOV i POJ, 29. avgusta, formirana 43. istarska divizija. Operativni štab za Istru preformiran je u Stab 43. divizije, u kome je Savo Vukelić postao komandant, a Joža Skočilić politički komesar. U sastavu 43. divizije bile su tri brigade, dva NOP odreda, artiljerijski divizion, izviđačka četa, četa za vezu i prištapske jedinice. Stab 43. divizije sa prištapskim dijelovima bio je u vrijeme formiranja razmješten u rejonu Gumanca, sjeverno od Klane. Na dan formiranja 43. divizije imala je 3.782 borca.

Formiranje 43. istarske divizije NOVJ označilo je ne samo važan vojnoorganizacijski napredak u najzapadnijem dijelu naše zemlje, nego je to bio i događaj od vrlo velikog političkog značaja. To je bio jednogodišnji bilans masovnog oslobodilačkog ustanka u Istri i najubjedljivija potvrda čvrste riješenosti Istrana da budu prisajedinjeni novoj Jugoslaviji, kako je to već ranije odlukama AVNOJ-a, ZAVNOH-a i Oblasnog NOO-a bilo

proglašeno za jedan od najvažnijih ciljeva narodnooslobodilačkog rata naroda Jugoslavije. Značajno je bilo to da se većina istarskih Talijana već bio zajedno s Hrvatima politički i vojnički uključio u sve organizacije NOP-a: narodnooslobodilačke odbore, komitete KPJ, antifašističke organizacije žena i omladine (AFZ i USAOH-a) borbene vojne jedinice i druge. Istra je od ustanka do formiranja svoje divizije dala preko 10.000 boraca,⁶⁹ od kojih su već mnogi pali na bojnom polju, a nekoliko hiljada ih je upućeno u jedinice 11. korpusa izvan Istre. U redovima nove divizije i teritorijalnih vojnih organizacija u Istri krajem avgusta, bilo je preko 4.600 Istrana, a taj broj je povećavan svakim danom novim dobrovoljcima.

U jedinicama 43. divizije politički rad bio je vrlo intenzivan. Divizijski komitet KPH rukovodio je radom organizacije koja je imala 279 članova KPJ i 549 članova SKOJ-a.⁷⁰ U jedinicama i ustanovama komandi područja bilo je 111 članova KPJ i 122 člana SKOJ-a. Cijela Istra bila je pokrivena gustom mrežom partijskih, skojevskih i masovnih antifašističkih organizacija. U USAOH u Istri bilo je 13.000 omladinaca i omladinki. Organizacija AFZ bila je, također, brojno jaka i vrlo aktivna. Oblasni NOO za Istru rukovodio je sa četiri okružna NOO (Buzet, Pazin, Pula i Rijeka).⁷¹

Odmah poslije formiranja, Štab 43. divizije NOVJ dao je uputstvo brigadama o organizacionom sređivanju jedinica i intenzivnoj vojnoj i političkoj obuci boraca i rukovodilaca. Ljudstvo brigada, naročito 2, i 3, bilo je sastavljeno dobrim dijelom od vrlo mladih boraca, koji do dolaska u partizanske jedinice nisu nikada imali oružje u rukama. Trebalo ih je intenzivnom obukom osposobiti za rukovanje pješadijskim naoružanjem i, u isto vrijeme, dati im osnovna znanja u vođenju borbe o partizanskom načinu ratovanja. Naročita pažnja obraćena

⁶⁹ Glas Istre, br. 21 od 28. avgusta 1944. godine.

⁷⁰ Andrija Tus, Osnivanje i rad divizijskog komiteta u 43. istarskoj diviziji, »Dometi-«, 8/84.

⁷¹ Mario Mikolić, NOP Istre, Pazinski memorijal, iknj. 6, str. 115.

je obuci nižeg komandnog kadra — desetara, delegata, komandira i političkih komesara Ičeta. Gubici u nižem komandnom kadru bili su znatni u svakoj borbi, pa su nove starješine neprestano obnavljane iz redova najhrabrijih i najsnalažljivijih boraca. Kursevi za mlade starješine održavani su u brigadama. U jedinicama se razvio živ politički i partijski rad. Od štampe najviše se koristio »Glas Istre«. U tom radu prednjačili su članovi KPJ i skojevci.

Početak septembra zbog uočenih priprema neprijatelja za ofanzivu u istarskom i riječkom sektoru, kao i zbog znatno pojačanih garnizona i uporišta u Istri (u oko 150 uporišta bilo je preko 35.000 neprijateljevih vojnika), Štab 43. divizije odlučio je da poslije pregrupacije izvrši reorganizaciju komandovanja svojim snagama. Pošto su krajem avgusta iz Istre bile prebačene na riječki sektor obje brigade, glavnina partizanskog odreda »Učka« (od koje je formirana 3. brigada) i dio partizanskog odreda »Pula« — rukovođenje snagama koje su još ostale u Istri objedinjeno je pod komandom Štaba grupe partizanskih bataljona. Štab grupe imao je pod komandom tri terenska partizanska bataljona. Popunjeni su preostalim borcima partizanskih odreda (Pulski i »Učka« koji su prestali postojati) i borcima iz vojnopozadinskih ustanova i komandi. Komandant grupe bio je Gojko Trbović, a politički komesar Ivan Defrančeski. Štab je najprije bio smješten na južnim padinama Učke, a kasnije južno od Labina.

Naši zapadni saveznici bili su posebno zainteresirani za razvoj ratne situacije na području oko predratne granice između Jugoslavije i Italije. Da bi taj razvoj neposredno pratili, zatražili su preko svoje misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ da jedna anglo-američka vojna misija bude upućena u Štab 43. divizije. Pošto je Vrhovni štab prihvatio taj prijedlog, već početkom septembra u Štab 43. divizije stigla je brojna misija od 22 oficira, po 11 iz armije V. Britanije i armije SAD. Službeni naziv misije bio je: »Saveznička vojna misija, pri Štabu 43. istarske divizije NOVJ za vojnu i ekonomsku pomoć«. Prema zajedničkom dogovoru improviziran

je aerodrom na Gumancu, ugovoreni znaci raspoznavanja za ateriranje savezničkih aviona i sve drugo potrebno za prihvatanje savezničke pomoći.

Pomoć dopremljena prvim avionima bila je oskudna i neodgovarajuća. Članovi misije, međutim, živo su se interesirali za obavještajne podatke o njemačkim, ali i o našim jedinicama u Istri. Pošto su i njemačke snage u Istri pokazivale užurbanost oko organiziranja istarske obale za obranu, sve je ukazivalo da se savezničko iskrcavanje u Kvarneru i Istri može očekivati. Na jednom sastanku održanom u Štabu 43. divizije na zahtjev šefa misije sredinom septembra, Štabu su postavljena pitanja: šta će uraditi Štab 43. divizije ako se saveznici iskrcaju na teritoriju Istre? Šta će biti ako saveznički komandati zatraže da istarske partizanske jedinice u zoni mostobrana i na pravcu pokreta savezničkih trupa predaju oružje saveznicima? Ova pitanja članovi misije objašnjavaju razlozima bezbjednosti i time što je Istra, do eventualnog određivanja novih granica, italijanska teritorija. Saveznici u Italiji razoružavaju sve samonikle jedinice otpora, pa analogno tome i sve teritorijalne jedinice u Istri (partizanski odredi, jedinice komandi područja i druge) mogle bi biti smatrane poput onih u Italiji. Oni dalje pitaju: Kakvo naređenje svojih viših štabova ima Štab 43. divizije i kakvi su mu konkretni planovi? Mada pomalo iznenađen tim pitanjima, jer je misiju posmatrao kao organ za vojnu i ekonomsku pomoć, a ne za diplomatiju, Štab 43. divizije dao je neposredan i jasan odgovor:

»Ako se saveznici iskrcaju na našoj obali 43. divizija će svim snagama preći u napad na njemačke jedinice, da bi saveznicima obezbjedila mostobran. Zatim ćemo tražiti odobrenje Štaba našeg korpusa da zajedno sa saveznicima nastupamo na sjever. Štab 43. divizije je uvjeren da saveznici neće tražiti predaju oružja naših jedinica u Istri, već naprotiv, pomoći nas u teškom naoružanju.« Na upadicu britanskog predstavnika: »Ali ako to saveznici budu zahtijevali«, odgovor Štaba je glasio: da to onda neće biti saveznici, nego okupatori, a partizani se bore protiv svakog okupatora. Što se tiče pitanja

čija je Istra i kakav tretman njeni borci treba da imaju u saveznika, misiji je ukazano na to da su se sami mogli uvjeriti u bolnici teških ranjenika kako se Istrani bore za Titovu Jugoslaviju. Rečeno im je još da Stab nema neko posebno naređenje o ponašanju prilikom susreta sa saveznicima, ah su i bez toga uvjereni da znaju kako treba da se -ponašaju prema pravim saveznicima.«⁷²

Vjerojatno je saveznička misija sadržaj razgovora u Stabu 43. divizije odmah prenijela radio-vezom Glavnoj savezničkoj misiji pri Vrhovnom štabu NOV i POJ na Visu. Samo dva dana kasnije sa Visa, preko otoka Cresa, stigao je kurir s kratkom pisanom, vrlo povjerljivom porukom Štabu 43. divizije, koja je sadržavala direktivu za hitne organizacijske i druge pripreme i postupke u slučaju iskrcavanja saveznika na istarsku obalu. Na osnovu te poruke Stab 43. divizije odmah je donio odluku o organizacijskim izmjenama u grupi partizanskih odreda Istre. Stab grupe preimenovan je u »Operativni sektor 43. istarske divizije NOVJ«. Partizanski odredi preformirani su i preimenovani u pete bataljone 1, 2. i 3. brigade 43. istarske divizije. Mada nikada nisu bili u sastavu brigade, oni sada formalno i pravno pripadaju 43. istarskoj diviziji NOVJ i nisu teritorijalni bataljoni. Pored toga, tako organizirani peti bataljoni, mogli su se u slučaju potrebe brzo svrstati u novu brigadu jačine 713 boraca, a dotle su vodili borbu na partizanski način, nanoseći stalno gubitke neprijatelju u osjetljivom obalnom pojasu i na komunikacijama kroz Istru. Pored njih u Istri je tada bilo oko 800 boraca u vojnopozadinskim komandama i ustanovama.

Nesporazum između Štaba 43. divizije i savezničke vojne misije oko statusa teritorijalnih partizanskih jedinica, bio je brzo riješen. S aerodroma kod Gumanca evakuirani su teški ranjenici, a počela je redovitije stizati i municija, odjeća, nešto hrane i lijekovi, mada daleko ispod potreba i traženja Štaba.

⁷² Savo Vukelić, Hiljade boraca Istre, Pazinski memorijal, faj. 6, Pazin, 1977, str. 53.

Neprijatelj je, čim je saznao za formiranje 43. divizije, nastojao na to odgovoriti nekim svojim protivmjerama. Ustaška vlada pokušala je da među istarskim Hrvatima stekne neki politički utjecaj naglim prelaskom na antitalijansku propagandu i slanjem ustaških agenata s propagandnim materijalom u neka istarska sela. Taj pokušaj ustaške infiltracije nije naišao na bilo kakav odjek Istrana. Učinjen je i pokušaj na vojnom planu da se osnuje istarska domobranska pukovnija, ali se ona već u zametku raspala. Njemačka komanda na vijest da je formirana nova divizija, ubrzala je već započete pripreme da je velikim ofanzivnim zahvatom odbaci što dalje od kvarnerske obale.